

Területi Statisztika

Közzététel: 2026. március 23.

A tanulmány címe:

A társadalmi-gazdasági felzárkózás béta- és szigmakonvergencia-vizsgálata az Európai Unió NUTS 2 régióiban (2010–2022)

Szerzők:

Váncsa Mariann–Tésits Róbert–Alpek B. Levente

<https://doi.org/10.15196/TS660203>

Az alábbi feltételek érvényesek minden, a Központi Statisztikai Hivatal (a továbbiakban: KSH) Területi Statisztika c. folyóiratában (a továbbiakban: Folyóirat) megjelenő tanulmányra. Felhasználó a tanulmány, vagy annak részei felhasználásával egyidejűleg tudomásul veszi a jelen dokumentumban foglalt felhasználási feltételeket, és azokat magára nézve kötelezőnek fogadja el. Tudomásul veszi, hogy a jelen feltételek megszegéséből eredő valamennyi kárért felelősséggel tartozik.

- 1) A jogszabályi tartalom kivételével a tanulmányok a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (Sztj.) szerint szerzői műnek minősülnek. A szerzői jog jogosultja a KSH.
- 2) A KSH földrajzi és időbeli korlátozás nélküli, nem kizárólagos, nem átadható, tértítésmentes felhasználási jogot biztosít a Felhasználó részére a tanulmány vonatkozásában.
- 3) A felhasználási jog keretében a Felhasználó jogosult a tanulmány:
 - a) oktatási és kutatási célú felhasználására (nyilvánosságra hozatalára és továbbítására a 4. pontban foglalt kivétellel) a Folyóirat és a szerző(k) feltüntetésével;
 - b) tartalmáról összefoglaló készítésére az írott és az elektronikus médiában a Folyóirat és a szerző(k) feltüntetésével;
 - c) részletének idézésére – az átvevő mű jellege és célja által indokolt terjedelemben és az eredetihez híven – a forrás, valamint az ott megjelölt szerző(k) megnevezésével.
- 4) A Felhasználó nem jogosult a tanulmány továbbértékesítésére, haszonszerzési célú felhasználására. Ez a korlátozás nem érinti a tanulmány felhasználásával előállított, de az Sztj. szerint önálló szerzői műnek minősülő mű ilyen célú felhasználását.
- 5) A tanulmány átdolgozása, újra publikálása tilos.
- 6) A 3. a)–c.) pontban foglaltak alapján a Folyóiratot és a szerző(ke)t az alábbiak szerint kell feltüntetni:

„Forrás: Területi Statisztika c. folyóirat 66. évfolyam 2. számában megjelent, Váncsa Mariann–Tésits Róbert–Alpek B. Levente által írt, A társadalmi-gazdasági felzárkózás béta- és szigmakonvergencia-vizsgálata az Európai Unió NUTS 2 régióiban (2010–2022) c. tanulmány”

- 7) A Folyóiratban megjelenő tanulmányok kutatói véleményeket tükröznek, amelyek nem esnek szükségképpen egybe a KSH, vagy a szerzők által képviselt intézmények hivatalos álláspontjával.

A társadalmi-gazdasági felzárkózás béta- és szigmakonvergencia-vizsgálata az Európai Unió NUTS 2 régióiban (2010–2022)

Beta and sigma convergence analysis of socio-economic catching-up in the NUTS 2 regions of the European Union (2010–2022)

Váncsa, Mariann

Földtudományok Doktori Iskola,
Pécsi Tudományegyetem
E-mail: vmrnn93@gmail.com

Tésits, Róbert

Pécsi Tudományegyetem,
Természettudományi Kar,
Földrajzi és Földtudományi Intézet
E-mail: tesits.robert@gmail.com

Alpek, B. Levente

Pécsi Tudományegyetem,
Természettudományi Kar,
Földrajzi és Földtudományi Intézet
E-mail: alpeklevente@gmail.com

Kulcsszavak:

Európai Unió,
konvergencia,
felzárkózás,
területi egyenlőtlenség

Jelen vizsgálat célja, hogy feltárja a konvergenciafolyamatok NUTS 2 szintű területi különbségeit az Európai Unióban. A tanulmány ennek megvalósítása érdekében egyfelől elemzi három dimenzió, a bruttó hazai termék (gross domestic product – GDP), a magánháztartások jövedelme, valamint a foglalkoztatási ráta viszonylatában a béta- és a szigmakonvergencia jellegzetességeit, másfelől egy új, a vizsgálat céljaival összefüggésben kidolgozott indikátor segítségével a különböző régiók relatív helyzetének alakulását. A területileg eltérő fejlődési pályák mögött egyrészt belső tényezők: a gazdaságpolitika, a strukturális sajátosságok, vagy éppen az egységes belső piac adta előnyök jobb kihasználása állnak. Másrészt, döntőnek bizonyulnak olyan külső tényezők is, mint a Covid19-világjárvány, vagy a vizsgált időszak energiapiaci folyamataiból adódó kedvezőtlen hatások. A számítások és elemzések révén a vizsgálat hozzájárulhat a regionális egyenlőtlenségek mélyebb megértéséhez, továbbá segíthet az uniós politikák és intézkedések jövőbeni formálásában a fenntarthatóbb és kiegyensúlyozottabb fejlődés elősegítése érdekében.

The present study aims to explore the territorial disparities of convergence processes at the NUTS 2 level within the European Union. To achieve this objective, the analysis examines the characteristics of beta and sigma convergence in relation to three dimensions: gross domestic product,

household income, and employment rate, and in addition, it employs a newly developed indicator – specifically designed in line with the study’s objectives – to assess the relative position of different regions over time. The diverse regional development trajectories can be attributed, on the one hand, to internal factors such as economic policy, structural features, and the ability to better exploit the advantages of the single internal market. On the other hand, external factors have also proved decisive, notably the Covid-19 pandemic, and the adverse effects arising from energy market developments during the study period. Through calculations and analyses, the study can aspire to contribute to a deeper understanding of regional inequalities and to support the future shaping of EU policies and measures in order to promote more sustainable and balanced development.

Keywords:
European Union,
convergence,
catching-up,
territorial inequality

Beküldve: 2025. április 26.

Elfogadva: 2025. október 7.

Bevezetés

Az Európai Unió (EU) régióinak – dinamikájában is eltérő – társadalmi-gazdasági helyzetét nemcsak a kelet–nyugat, a centrum–periféria és a nagyváros–vidék viszonylatok befolyásolják. Ebben a régiók gazdasági ereje, a munkaerőpiaci-foglalkoztatási helyzete, valamint a közszolgáltatások és az infrastruktúra színvonala is kiemelt szerepet játszik. A 2020-as évtizedre vonatkozó előrejelzések szerint, főként a munkahelyek és közszolgáltatások hiányának következtében, Európa vidéki területeiről akár több tíz millió ember távozhat (EC 2021). A területi különbségek csökkentésére irányuló törekvések kulcsfontosságúak az európai integrációs folyamat sikere szempontjából. A gazdasági, társadalmi és területi kohézió megerősítése, valamint a tagországok és régiók közötti fejlettségi különbségek csökkentése nemcsak az integráció lényeges célja, hanem az EU polgárainak elvárása is. A kohézió hiánya olyan társadalmi feszültségeket alakíthat ki, amelyek akár dezintegrációhoz is vezethetnek (Hütner 2019).

Az egyes tagországok és régiók felzárkózása során ugyanakkor nem lehet pusztán a piaci erőkre hagyatkozni. Az európai integrációban rejlő egységes piaci előnyök hatékony kiaknázásához és a tisztességes verseny biztosításához elengedhetetlen a területi egyenlőtlenségek feltárása, majd a kevésbé fejlett és/vagy szerkezetváltási nehézségekkel küzdő térségek versenyképességének és fejlődési kilátásainak javítása.

Az elmúlt évtizedek tapasztalatai alapján megállapítható, hogy hosszú távon ugyan csökkentek a tagországok közötti fejlettségi különbségek, ugyanakkor egyes régiók között továbbra is ellentétes irányú tendenciák figyelhetők meg. Rövid és középtávon azonban kedvezőtlen fejlődési időszakok is előfordulhatnak, amikor egy-egy régió több indikátor alapján mért fejlettségi szintje eltávolodik az EU átlagától. Ilyenkor (1970-es évek, 2008–2013, 2019–2021) általában világgazdasági válságok, súlyos recessziók vagy a főbb felvevőpiacok stagnálása okozza a különbségek növekedését (Kengyel 2012).

A jelen fejlesztési időszakban (2021–2027) az EU területpolitikája új kihívásokkal néz szembe, amelyek háttérben külső és belső tényezők is állnak. Az elmúlt évtizedekben a területi fejlődéssel foglalkozó kutatások fókuszja jelentősen átalakult. Míg korábban az urbanizáció elméleteire koncentrált megközelítések voltak meghatározóak, illetve részben a regionális versenyképesség tényezői, valamint a régiók erőseire építő szakosodás (intelligens szakosodás), azonban napjainkra egyre inkább kiemelkednek a térbeli egyenlőtlenségek, továbbá a leszakadó térségek problémái. A kutatási fókusz egyre inkább a társadalmi-gazdasági perifériák dinamizmusának és a területi különbségek mögött meghúzódó okok feltárására irányul (például Alexopoulos et al. 2025, Brucker–Finta 2023, Barbero–Rodríguez–Crespo 2022). Ez a szemléletváltás elősegítette a regionális politikák újragondolását, valamint a térbeli megközelítésre épülő fejlesztési stratégiák kidolgozását.

Európa gazdasági fejlődése, társadalmi kohéziója és politikai stabilitása szempontjából egyre súlyosbodó problémákat jelentenek a regionális gazdasági egyenlőtlenségek. Azok a fejlesztéspolitikai eszközök, amelyek korábban a területi-társadalmi-gazdasági esélyek kiegyenlítését voltak hivatottak szolgálni, napjainkra elveszítették hatékonyságukat. Európában többféle regionális gazdasági fejlődési minta alakult ki, amelyek különböző fejlesztési kihívásokra és lehetőségekre válaszolnak. A hagyományos gazdaságelméletek korlátokba ütköznek ezeknek a különböző fejlődési pályáknak, illetve a felzárkózási folyamatok gyengeségének értelmezésében. Ezért új megközelítésre van szükség, amely egyszerre erősíti Európa legfejlettebb régióit, miközben új módszereket kínál az iparilag hanyatló és kevésbé fejlett térségek fejlődési lehetőségeinek támogatására. Ezt a megközelítést „helyérzékeny, decentralizált fejlesztéspolitikának” nevezzük, melyet számos új elméleti és empirikus bizonyíték is alátámaszt (Iammarino et al. 2019).

A korábbi kihívásokhoz képest az érdemi változás talán abban a tekintetben is érezhető, hogy az elmúlt másfél évtizedet kísérő gazdasági válságok, az orosz–ukrán háború, valamint a globális versenytársak fejlődésében megfigyelhető dinamikák felszínre hozták az EU fejlesztéspolitikája szervezeti integritásának gyenge pontjait, valamint az ezekre adott vagy éppen elhalasztott válaszok hosszú távú hatásait. Eközben olyan új feladatok is felmerültek, amelyekkel korábban kevésbé kellett területi szinten foglalkozni (energiafüggőség, migrációból adódó eltérő értékrendek kezelése, társadalmi béke megőrzése, multinacionális tőkecsoportok befolyásának növekedése, szegregáció stb.).

A napjainkban jelenlévő, adott esetben felerősödő politikai feszültségek is lassíthatják egyes régiók/tagországok konvergenciájának esélyeit. A külső és belső konfliktusok miatt jelentkező megosztottság érezhetően feszültségeket gerjeszt a szakpolitikák megvalósulásában. A kieső forrásokat a külföldi közvetlen beruházások csak korlátozott mértékben képesek pótolni (Kocziszky et al. 2023).

Az ismertettekből kiindulva jelen vizsgálat célja, hogy feltárja a konvergenciának a statisztikai célú területi egységek nomenklatúrája szerinti (Nomenclature des Unités Territoriales Statistiques – NUTS) 2-es szintű területi egyenlőtlenségeit az EU-ban. Ezt a célt három részcélon keresztül, különböző dimenziók (statisztikai indikátorok) értékelésével valósítottuk meg. Ezek sorrendben a GDP, a magánháztartások jövedelme, valamint a foglalkoztatási ráta. A számítások és elemzések révén a vizsgálat várhatóan hozzájárulhat a regionális egyenlőtlenségek mélyebb megértéséhez, továbbá elősegítheti az uniós politikák és intézkedések jövőbeni formálását a fenntarthatóbb és kiegyensúlyozottabb fejlődés érdekében.

Szakirodalmi előzmények

A konvergencia térbeli és időbeli dinamikájával foglalkozó vizsgálatok fókuszainak változása

A területi egyenlőtlenségek vizsgálata az EU számára elsőbbséget élvez, mivel ezek nemcsak a gazdasági fejlődést, hanem a társadalmi kohéziót és a politikai stabilitást is alapjaiban befolyásolják. Az elmúlt évtizedekben számos tanulmány foglalkozott a gazdasági növekedés és a regionális különbségek összefüggéseivel, valamint az európai integráció hatásaival, amelyek a konvergenciafolyamatok vizsgálatát is előtérbe helyezték (Otoiú–Titan 2015, Papaconstantinou et al. 2013, Dilling-Hansen et al. 1994).

A második világháborút követően az európai regionális politika fejlődése három fő szakaszra bontható: kezdetben a területi egyenlőtlenségek csökkentése, majd a versenyképesség fokozása került előtérbe, míg a harmadik időszakban a régiók egyedi jellemzőire épülő fejlesztési potenciálok kiaknázása vált meghatározóvá. Az utóbbi években azonban egy negyedik irányvonal is körvonalazódni látszik, amelyet Fratesi (2025) a regionális célkitűzések közötti kompromisszumkeresés fázisaként jellemez. Az új szemlélet különösen az iparilag hanyatló és strukturálisan hátrányos helyzetű térségek felzárkózásának tartós nehézségeire hívja fel a figyelmet, és hangsúlyozza a fejlesztéspolitikai célok közötti választás nyílt mérlegelésének szükségességét. Fratesi (2024) szerint a hatékony regionális politika a régiók sajátos adottságaira és igényeire épülő, helyi szintű alkalmazkodást igényel, ugyanakkor elkerülhetetlenné válhat a politikai hatékonyság és a területi kohézió közötti kompromisszumkötés, különösen a lemaradó térségek esetében.

Jelen tanulmányban a konvergencia kérdését több szempontból közelítjük meg. Egyrészt olyan gazdasági folyamatként értelmezzük, amelyben az alacsonyabb egy

főre jutó GDP-vel rendelkező térségek gyorsabban növekednek a fejlettebb régiókhoz képest, másrészt a területi különbségek és szórások csökkenésének irányába mutató tendenciaként is vizsgáljuk. Ennek megfelelően a szakirodalomban széles körben alkalmazott béta- és szigmakonvergencia elméleti és módszertani kereteit is figyelembe vesszük, amelyeket részletesen bemutatunk a módszertani fejezetben.

Mindezeket túl a vizsgálat dimenzióját kiterjesztjük a konvergencia és/vagy a divergencia további területi jellegzetességét indexáló mutatószám elemzésére. Több, gazdasági fejlődéssel foglalkozó szakirodalom tett kísérletet a felzárkózás ütemének feltérképezésére (Györffy 2021, Dilling-Hansen et al. 1994). Számos kutatás bizonyítja az ún. feltételes konvergencia meglétét, vagyis azt a tendenciát, amely szerint a leg-*viszamaradottabb* gazdaságok gyorsabb ütemben növekednek, mint az *eleve* fejlettebb térségek, feltéve, hogy a fejlődés feltételeit megteremtő tényezők megfelelően koordináltak (Holobiuc 2021).

Az 1950-es évek végén általános volt az az elképzelés, miszerint a közös piac kialakítása automatikusan felszámolja az egyes régiók közötti egyenlőtlenségeket. Az 1970-es évek elején az Európai Gazdasági Közösség (EGK) felismerte, hogy a strukturális regionális különbségek negatívan befolyásolhatják az európai integrációt, ezért a beavatkozáspárti politikák fokozatosan előtérbe kerültek (Öner 2011). Az 1970-es, 1980-as években az új, a magterülethez képest fejletlenebb tagországok csatlakozása és az ipari válság területi következményei a regionális politika felértékelődéséhez vezettek, ami a kutatások fókuszát ráirányította a regionális politika hatékonyságának vizsgálatára (Öner 2011, Barnes–Barnes 1995). Az EU-ban a kohéziós politika a regionális egyenlőtlenségek csökkentésének, a társadalmi és területi kohézió erősítésének, továbbá a harmonikus területi fejlődés előmozdításának fő eszköze (EC 2007). A kohéziós politika hatásának – amely különböző gazdasági és társadalmi célkitűzések megvalósítását igényli – általános értékelése nem egyszerű, és számos kihívást rejt magában, részben differenciált jellegéből fakadóan.

Az 1970-es évektől kezdődően – Írország, Dánia és az Egyesült Királyság EU-s tagságával – már felmerülhetett a területi egyenlőtlenségek, egyúttal a periférikus térségek konvergenciájának kérdése, amely életre hívta a magterületekhez való felzárkózást vizsgáló kutatásokat. Ebben az időben a pénzügyi unió terve, illetve az 1973-as olajárrobbanás is növelte a konvergencia igényét: az 1970-es évek végére ipari válságrégiók jelentek meg. Az integráció bővítését követően létrehozták az Európai Regionális Fejlesztési Alapot (ERFA), a regionális politikáért felelős bizottságot, amely az európai kohéziós politika egyik fő pénzügyi eszköze (Öner 2011).

Az említett okok a területi felzárkózással foglalkozó szakirodalom vizsgálati fókuszát a konvergenciaelemzésre irányították. A 1980-as évek pozitív irányú konvergenciájának egyik legszembetűnőbb példája Írország felzárkózása volt. A 2000-es évekre az ország az EU egyik leggazdagabb térsége lett (Halmai 2014). Gerald–Kerney (2000) az ír gazdaság 1980-es évekig tartó sikertelenségének okait vizsgálták, valamint feltárták az ezt követő gyors és alapos felzárkózás mozgatórugóit. Dilling-Hansen et

al. (1994) Dánia konvergenciájának tanulmányozása során rámutattak arra, hogy a csatlakozást követően a felzárkózás ismét lendületet kapott az országban.

A régiók közötti felzárkózás az európai integráció nyíltan vállalt politikai célja. Az Európai Közösség (EK) fókuszába az 1980-as évek elejétől a fejlesztést célzó kohéziós irányelvek kerültek. Az 1980-as évekbeli mediterrán bővítés hatására (Görögország, Spanyolország és Portugália csatlakozása) felerősödött az észak–dél megosztottság felszámolására irányuló igény: a kvótarendszert megszüntették, valamint bevezettek egy alsó és felső határértéket meghatározó intervallumot, amelyen belül a támogatások összege mozoghatott (Öner 2011). Michelis et al. (2006) és Papanconstantinou et al. (2013) Görögország esetében állami szinten vizsgálták az európai integráció konvergenciahatását. Siriopoulos–Asteriou (1998) Görögország egyes régióinak felzárkózását elemezték az 1990-es évek második feléig terjedő időszakban. Hasonló kutatást végzett Villaverde (2016) Spanyolország kapcsán az 1985 és 2002 közötti évekre.

Az 1990-es években létrejövő egységes piac (az áruk, a szolgáltatások, a személyek és a tőke szabad áramlása), illetve az ipari válságok és az északi területek 1995-ös csatlakozása a vizsgálatok fókuszát ismét a konvergenciaelemzésre irányították. Korábban az integráció intézményi kereteit egyrészt az ERFA (1975), másrészt az Egységes Európai Okmány (1986) létrehozása jelentették. Az utóbbi az egységes belső piac 1992 végéig történő megteremtését tűzte ki az európai integráció újabb céljává, ugyanakkor a gazdasági és a társadalmi kohézió szükségességét is elismerte. Az 1988-as brüsszeli csúcson újragondolták az EK regionális politikáját: a közösségi költségvetésben megduplázták a strukturális befektetések arányát, amely immár az egész költségvetés 25%-át tette ki 1993-ra.

Az EU első közép- és kelet-európai bővítése az egyik legjelentősebb mérföldkő volt az integráció eddigi történetében. Közép- és Kelet-Európában az 1998 és 2005 közötti időszakban viszonylag gyenge regionális konvergencia figyelhető meg. Kollárik (2020) Magyarország, Csehország, valamint Szlovákia esetében az uniós csatlakozás előtti néhány évben, illetve az azóta eltelt időszakra vetítve vizsgálta, hogy hogyan alakult a regionális és a makrogazdasági konvergencia a felsorolt országok esetében. A szerző kvantitatív és statisztikai (szigmakonvergencia, terjedelem, utolérési modellszámítás) módszerrel rávilágított arra, hogy a tagországokon belüli jövedelmi különbségek a vizsgált időszakban nem csökkentek. Megállapította továbbá, hogy a felzárkózás nem kizárólag az európai integrációval magyarázható, mivel már 2004 előtt is közeledtek egymáshoz.

A 2008-as gazdasági, pénzügyi világválság ismét rávilágított a konvergencia-vizsgálatok jelentőségére. Becker et al. (2018) a válság hatására módosuló felzárkózási célokat és azok régióspecifikus következményeit vizsgálták, különös tekintettel az egy főre jutó GDP-re és a munkanélküliségi rátára. Rámutattak, hogy a 75%-os uniós küszöb alatti régiók jogosultak támogatásra, ám a sikeres felzárkózás után kikerül-

hetnek a kedvezményezettek köréből – amit a közép-európai bővítés is befolyásolt azáltal, hogy megemelte a küszöb abszolút értékét.

A Strukturális és Kohéziós Alapok által nyújtott források hatása a 2013-ig tartó időszakban háromféle forgatókönyv szerint alakult: tartós növekedést eredményezhettek, annak lelassulásához, vagy akár megtorpanásához is vezethettek a támogatás megszűnése esetén. A 1989 és 2013 közötti időszakban a támogatások összességében növekedést idéztek elő, de a hatás 2000 után gyengült, és azok a régiók, amelyek elvesztették jogosultságukat, gyakran az átlagnál gyengébben teljesítettek.

Becker et al. (2018) a különféle uniós transzferek – például a mezőgazdasági és strukturális alapok – eltérő hatásait is vizsgálták. Megállapították, hogy bár ezek általában pozitív hatással voltak az elmaradott régiók GDP-jére, a felhasználás hatékonysága jelentős eltéréseket mutatott. A válság által súlyosabban érintett térségekben a támogatások számottevően javították a foglalkoztatottságot, míg a jövedelmi szint növelésében kevésbé voltak eredményesek. A gyengébb humán tőkével rendelkező, illetve korrupcióval sújtott térségekben a támogatások kevésbé bizonyultak sikeresnek. A négy programozási időszak elemzése alapján arra következtettek, hogy a támogatások hatása nem tartós: a folyósítás megszűnésével az előnyök elapadnak. Mindez azt támasztja alá, hogy a konvergenciát célzó támogatások hatékonysága időben és térben is korlátozott, és szükség lehet a hosszabb távú, fenntartható fejlesztést célzó beruházások előtérbe helyezésére.

A jövőre vonatkozó kohéziós politika szempontjából a 2014 és 2020 közötti időszakban már tudatosabban figyelembe vették a gazdasági-társadalmi válság közép- és hosszú távú hatásait. A 2020-as stratégia három fő pillér mentén jellemezhető: az „okosnövekedés” a tudás és az innováció támogatásával, a fenntartható fejlődés (a létező források fejlődés, versenyképes és hatékony felhasználását érinti), illetve a társadalmi elfogadással (inklúzió) előidézett növekedés (a népesség tudásának bővítését, a teljes foglalkoztatottságot, a szegénység enyhítését tűzi ki célul) (Kondor 2020a).

A Strukturális és Kohéziós Alapok a 2014 és 2020 közötti időszakban az EU-s költségvetésnek közel 33%-át fedték le. A jövő regionális politikájának a következő két szempontot nem érdemes figyelmen kívül hagynia. Az első cél, hogy erősítse a tematikus fókusz: legalább az ERFA 50%-át az energiateljesítmény hatékonyságára, a megújuló energiára, az innovációra, valamint a kis- és középvállalatok támogatására kellene szétosztani. A másik cél pedig a területi kohézió erősítése, melynek során a jövőbeli regionális politika a fenntartható városfejlesztésre koncentrál, amelyre az ERFA-források mintegy 5%-a fordítódik. A kisvárosok integrált fejlesztése mellett különös figyelmet érdemes fordítani azokra a területekre, amelyek természeti vagy demográfiai okból kifolyólag különleges helyzetben vannak, periférikusnak tekinthetők vagy ritkán lakottak (Kondor 2020b).

Fontos kiemelni, hogy a 2021–2027-es uniós programozási időszakban érzékelhetően megváltozott a kohéziós politika kialakítása, például a tematikus célkitűzéseket felváltotta öt szakpolitikai célkitűzés, továbbá a tematikus koncentráció, amely alapján

az uniós forrásokat meghatározott mértékben kötelező bizonyos célkitűzésekre koncentrálni (EC 2025). Ezen politikák rezilienciára gyakorolt hatásainak vizsgálata ugyanakkor túlmutat a jelenlegi elemzés időbeli keretein.

A konvergencia mérésével és ösztönzésével foglalkozó módszertani és szakpolitikai kutatások fókuszváltásai

A második világháborútól kezdődő sikertörténetnek tűnő európai integrációs folyamatot egyes mediterrán országok gazdasági recessziói megkérdőjelezték, mind az integrációs célok, mind a későbbiekben kialakuló euróövezet fenntarthatóságának szempontjából (Wunsch 2013). Említett tanulmány két kérdésre keres választ, egyrészt, hogy a forrásátcsoportosítások hogyan segítik elő a konvergenciát, másrészt milyen tanulság vonható le abból, hogy a nemzetek közötti konvergencia tendenciák mellé regionális szinten ellentétes irányú folyamatok társulhatnak. Az európai integrációban ezek alapján 2010-ig három szakasz különíthető el. Az első 1950 és 1973 között zajlott Nyugat-Európa dinamikus világgazdasági fejlődésével. Az ezt követő időszak az 1970-es évek első felétől az 1990-es évek közepéig tartott, amelyben Észak- és Dél-Európa kontinentális Európához történő integrációja valósult meg. Az utolsó fázis az 1990-es évek elejétől számítható, amikortól Kelet-Közép-Európa felzárkózási folyamatára is lehetőség nyílt. Ez a konvergenciafolyamat dinamikus volt, csupán Olaszországban kezdett a GDP-növekedés folyamata lassulni (Wunsch 2013).

Napjainkra egyre fontosabbá válik a felzárkózási képesség vizsgálata, amellyel mérhető a regionális politika hatékonysága. Ennek egyik eszköze a béta- és a szigmakonvergencia (az előbbi szükséges, de nem elégséges az utóbbi megvalósulásához). Béta-konvergenciának nevezzük azt a folyamatot, amelynek során a fejletlenebb országok vagy régiók a fejlettebbekhez képest gyorsabban növekednek és ezáltal képesek a felzárkózásra. A szigmakonvergencia a régiók közötti egyenlőtlenségek időbeli csökkenését jelenti (Wunsch 2013).

A NUTS 2 régiók 2000 óta már egyértelműen konvergencia tendenciát mutatnak, de adott régiókon belül jelentősek az eltérések. Számos kelet-közép-európai ország, valamint Portugália és Spanyolország egyes régiói jellemezhetők számottevő felzárkózással, viszont Görögország, Olaszország és az Egyesült Királyság egyes térségei ez alól kivételek (Goecke–Hüther 2016). Az adott régió feldolgozóiparának mérete és az EU-ból érkező források szintén növelhetik a konvergencia valószínűségét. Smith–Timar (2010) szerint a volt szocialista országok egy főre jutó GDP-je 1997 és 2008 között közelített az EU-s átlaghoz. Vojinović–Próchinak (2008) arra is rávilágítottak, hogy az új EU-s tagországokban az egy főre jutó GDP szórása mérséklődött. Albu (2012) 2000 és 2011 között a régi tagországoknál egyre nagyobb szórást, az új tagországoknál pedig egy nivellálódási tendenciát állapított meg.

Ezek a divergens és konvergencia folyamatok új kutatási fókuszokat indokoltak. Ebbe a folyamatba illeszthető Otoiú–Titan 2015-es vizsgálata is, amelyben rámutatnak, hogy

a kohézió megvalósításának egyik eszköze a konvergencia ösztönzése: támogatások nyújtása azoknak a tagországoknak, amelyeknél az egy főre jutó GDP kevesebb, mint az EU-s átlag 75%-a. A 2007 és 2013 közötti költségvetésnek a 81,5%-át ezen irányelv mentén osztották el. A konvergenciát serkentő költségvetés beruházása nemcsak a szegényebb régiókban történhet, hanem a jobban teljesítő országokban is, ahol a beruházások mintegy kollektíve ösztönözhetik az EU-ban az életszínvonal javulását (Otoiu–Titan 2014).

A felzárkózásnak nemcsak a területi, hanem a társadalmi szerkezetre gyakorolt hatását is vizsgálták, mivel napjainkra felértékelődött a társadalmi befogadás, illetve a demográfiai egyenlőtlenségek kérdése. Vojinović–Próchinak (2008) tanulmányuk célkitűzéseként a konvergencia regionális szintű értékelését fogalmazták meg. Céljuk továbbá annak megválaszolása, hogy van-e társadalmi értelemben vett felzárkózás az érintett országokban, vagy a konvergencia valójában a társadalmi egyenlőtlenségek növekedéséhez vezet. Álláspontjuk négy különböző szocioökonómiai megközelítést ötvözt: az egy főre jutó nettó jövedelmet, a munkanélküliségi rátát, a belföldi migrációt és az alacsony munkaintenzitást (a jelenlegi és a jövőbeli szegénységre fókuszál). Ezek a változók széleskörűen lefedik az EU szocioökonómiai jólétfogalmát, általuk meghatározható, hogy a gazdasági fellendülés milyen mértékben befolyásolja az egyén vagyoni helyzetét, és ennek a kialakulása tükröződik-e az előbb említett társadalmi tényezőkben. Eredményeik rámutatnak, hogy az 1990-es évek elejét jellemző átmeneti nehézségek – a gazdasági visszaesések, a piacgazdaság intézményrendszerének kiépítetlensége, valamint az EU felzárkóztatási politikáinak kezdeti hiánya – még inkább divergenciához vezettek. Az 1990-es évtized második felétől azonban a szegényebb országok lendületesebb növekedési pályára álltak, aminek következtében mérséklődött az egy főre jutó jövedelmek közötti szakadék – még ha a különbségek nem is tűntek el teljesen. A konvergencia ütemének fokozatos gyorsulása arra utal, hogy az új tagországok integrációja az EU-ba összességében eredményesnek bizonyult.

A tanulmány kutatási célkitűzései szorosan kapcsolódnak a regionális konvergencia elméleti és empirikus vizsgálatához, amelyet Barro–Sala-i-Martin (1991) klaszikus modellje alapozott meg, majd számos empirikus munka követett. Ezek többnyire a jövedelmi szintek közötti felzárkózás, illetve a regionális egyenlőtlenségek időbeli alakulásának irányát és dinamikáját vizsgálták. Jelen tanulmány célja e megközelítésekhez illeszkedve, de azokat továbbgondolva, egyrészt a hosszabb távú konvergenciatrendek elemzése naprakész, bővített adatsorok alapján, másrészt a konvergencia és divergencia szerkezeti jellemzőinek együttes, térben differenciált jelenlétének feltérképezése.

Bár a célkitűzéseinkben szereplő dimenziók igazodnak a hazai és a nemzetközi kutatások fókuszaihoz, törekedtünk arra is, hogy vizsgálati kérdéseink innovatívak legyenek. Ennek érdekében a konvergencia kérdéskörét nem kizárólag egy dimenzió mentén, hanem három, markánsan eltérő, mégis egymással szorosan összefüggő statisztikai indikátor – az egy főre jutó GDP, a magánháztartások jövedelme, valamint

a foglalkoztatási ráta – összehangolt vizsgálatán keresztül közelítjük meg. A NUTS 2 szintű térségek kontextusában ez lehetőséget teremt arra, hogy a konvergencia vagy divergencia mögött rejlő regionális mechanizmusokat komplexebb módon tárjuk fel, túllépve az egyváltozós konvergenciaelemzések keretein. Az innovativitást reményeink szerint tovább erősíti, hogy a különböző indikátorok térbeli mintázatainak együttes értelmezésével részletesen ismertetjük a konvergencia különböző típusainak területi sajátosságait. E megközelítés révén hozzájárulhatunk az EU jövőbeli területi fejlesztéspolitikáinak megalapozásához is.

Kutatási módszerek

A másodlagos források egyik részét a statisztikai másodelemzés adja. Elsődleges feladat volt a témakör szempontjából releváns indikátorok kijelölése, majd az [1] adatbázisra támaszkodó NUTS 2 szintű adatok összegyűjtése. A statisztikai másodelemzés során három indikátort vettünk kiemelten figyelembe. A magánháztartások elsődleges jövedelmére, a GDP-re, valamint a 15–64 éves korcsoport foglalkoztatási rátájára béta- és szigmakonvergencia-számítást végeztünk, amelyek területi ábrázolását szintén QGIS 3.28.14 segítségével történt. A vizsgált időszak a regionális GDP, valamint a magánháztartások elsődleges jövedelme esetében 2010–2021, a foglalkoztatási ráta kapcsán az adatok hosszabb időtávon való rendelkezésre állása okán 2010–2022. A vizsgálat időhorizontjának kijelölésekor két szempontot vettünk figyelembe, az egyik az adatok időbeli elérhetősége volt, amely elsősorban a záró dátumokat (2021, valamint 2022) határozta meg. A kezdő időszak kijelölése nagyobb kihívást jelentett, mivel azzal kapcsolatban számos releváns dátum felmerült. Végezetül mind az időtáv hosszát, mind a globális GDP-ben mutatkozó trendeket figyelembe véve 2010-et a 2008-as gazdasági, pénzügyi világválság szempontjából fontos évet választottuk, mivel globális léptékben ez volt az az év, amely a 2009-es visszaesést követően a GDP növekedését mutatta, azaz 2010 egy megfelelő kiindulópont a válság utáni gazdasági helyreállítás dinamikájának vizsgálatára, úgy az indikátorok, mint a folyamatok hatására kidolgozott stratégiák, politikai intézkedési tervek tekintetében. 2009-ben a mutató negatívba fordult, a GDP éves változása $-1,32\%$ volt, 2010-ben viszont már ismét növekvő pályára állt a $4,53\%$ -os változással. Ez a növekedési trend különböző éves mértékek mellett egészen 2020-ig tartott, amely mintázatot az indikátorban később a Covid19-válság törte meg [2]. Ezt a globális kihívást ugyanakkor több szempontból is fontosnak tartottuk mérni, mivel a globális jellege mellett, amely a 2008-as válság kapcsán is érződött, bár más súlypontokkal, időben rendkívül közel volt a jelen vizsgálatunk időpontjához, egyúttal közvetlen hatásai határozottan megjelentek számos ország – a következőkben elemzett – makrogazdasági mutatóiban. A vizsgálat komplexitását így növelhettük, mivel egy növekedési szakasz mellett egy gyors válságot is figyelembe vettünk az elemzésben. További vagy korábbi válságok bevonása azonban a hosszú időtáv és az elemzési indikátorok száma miatt is meghaladta volna a jelen elemzés kereteit, azon túlmenően, hogy nehezebben tette volna lehetővé

egy átfogó rezilienciavizsgálat esetén a mutatószámokban tükröződő hatások szétválasztását is. Ugyanakkor a Covid19-világjárvány hatásának vizsgálata kapcsán is fontos kiemelni, hogy az elemzés időszakának vége adott esetben csak részben tartalmazza annak lecsengését, egyes hosszú távú hatások elemzéséhez a jövőben további évek bevonása is indokolt lehet.

A szigmakonvergenciának többféle megközelítési módja is megtalálható a szakirodalomban. A jelen vizsgálat két változatot alkalmaz. Egyfelől – Barro–Sala-i-Martin (1991), valamint Sala-i-Martin (1996) tanulmányára építve – (1) a szigmakonvergencia felírásához szükséges szórásértéket az egy főre jutó GDP logaritmizált változata alapján határoztuk meg. Másfelől az elemzés figyelembe veszi a relatív szórásokon alapuló szigmakonvergencia-megközelítést (2) is (például Kotosz–Lengyel 2018). Mind a két esetben akkor állapíthatjuk meg az egyenlőtlenségek tendenciaszerű mérséklődését, amennyiben az indikátorokból számolt szórás időben csökkenő trendet vesz fel. Ebben az esetben a ponthalmazra illesztett lineáris trendfüggvény együtthatója negatív előjelű. A szigmakonvergencia akkor áll fenn, ha:

$$\sigma_{t+T} < \sigma_t$$

ahol σ_t a bázisidőszak számított szórás az (1) megközelítés alapján az egyes évek indikátorainak tízes alapú logaritmusára, a (2) szerint az egyes évek változóinak relatív szórás értékére; σ_{t+T} pedig a vizsgált időtáv záró időszakának ugyanilyen módon meghatározott szórás értéke.

A szigmakonvergencia mellett a területi egyenlőtlenségek változásának vizsgálata céljából a jelen elemzés épít a bétakonvergencia elméletére is, amelynek számítási alapja egy log-log típusú regressziós egyenlet felírása, a következők szerint (Sala-i-Martin 1996):

$$y_{i,t,t+T} = \alpha + \beta * \log(y_{i,t}) + \varepsilon_{i,t}$$

ahol $y_{i,t,t+T} = \alpha \frac{\log(\frac{y_{i,t+T}}{y_{i,t}})}{T}$, a vizsgált indikátor változása t és $t+T$ időszakok között;

α a konstans tag értéke; β a regressziós együttható; $\varepsilon_{i,t}$ az egyenlet hibatagja; i a régió indexe (NUTS 2-es szint); t a bázisidőszak; $\log(y_{i,t})$ pedig a t időszakban vett indikátor értékének természetes alapú logaritmus; T a vizsgált időszak hossza.

Tekintettel arra, hogy valamennyi adat a vizsgált időszakra rendelkezésünkre állt az egyes évek vonatkozásában, így az eredményváltozót a tényleges változás átlagos mértékével helyettesítettük.

Az elemzés során a vásárlóerő-standardban (purchasing power standards – PPS) kifejezett egy főre jutó regionális GDP NUTS 2 régiók szerinti mutatószámát használtuk. Azért ezt a változót választottuk, mert a GDP PPS-ben történő kifejezése kiküszöböli az országok közötti árszintkülönbségeket, továbbá az egy főre vetített érték alkalmazása a különböző eltérő méretű régiók összehasonlító vizsgálatát is értelmezhetőbbé teszi [1].

A konvergencia vizsgálata az említett összefüggés alapján (egyebek mellett) a β regressziós együttható értékének elemzésével történik, ha $\beta < 0$, akkor abszolút béta-konvergencia áll fenn a területi egységek között. Abszolút konvergenciát akkor állapíthatunk meg, ha a kevésbé fejlett területi egységek egyéb tényezőktől függetlenül, fejlettségük tekintetében a fejlettekhez tartanak. A szigmakonvergencia kizárólag abszolút konvergenciaként értelmezhető (Kotosz–Lengyel 2018).

Az ismertett mutatószámok segítségével kifejezhetjük azt, hogy hogyan alakultak a területi folyamatok a vizsgált időszakban az EU-ban. Mindezeket túl elemezzük az egyes régiók pozícióját, melynek során annak alapján soroljuk csoportokba őket, hogy az elemzett időszakban összességében az átlaghoz való közeledés vagy távolodás jellemezte-e az adott területet. Ezt a következő mutatószám alapján határozzuk meg:

$$\Delta x_i = \frac{x_{i,T} - \mu_{x_{i,T}}}{\mu_{x_{i,T}}} - \frac{x_{i,t} - \mu_{x_{i,t}}}{\mu_{x_{i,t}}}$$

ahol $x_{i,t}$ az egyes változók területi egységenkénti indikátor értéke a bázisidőszakban; $x_{i,T}$ az egyes változók területi egységenkénti indikátor értéke a záró időpontban; $\mu_{x_{i,t}}$ és $\mu_{x_{i,T}}$ a bázis- és a záró időszakok indikátorainak átlagai.

A negatív mutató az átlag felé közeledést, a pozitív pedig az attól való távolodást mutatja. Előbbi konvergenciára, utóbbi divergenciára utal. Nulla érték esetén a régió relatív pozíciója a konvergencia tekintetében nem változott. A jelen tanulmányban a színekódokat úgy alakítottuk ki, hogy először szétválasztottuk az alapsokaságot konvergáló és divergáló régiókra (a teljes időszak esetében), majd mind a két csoport kvartiliseit képeztük. A negatív értékek a konvergenciára (ennyivel csökkent a régió távolsága az átlagos értéktől), a pozitív értékek pedig a divergenciára utalnak (ennyivel nőtt a régió távolsága az átlagtól). A módszertani fókusz a divergáló és konvergáló régiók előzetes szétválasztása adta, a kvartilisek képzése elsősorban a vizualizációt segítette, illetve támogatta a részletesebb elemzést azáltal, hogy az egyes fő kategóriákban részletesebb felbontást tett lehetővé.

Térségtípusok szerint országok szintjén konvergens, átmeneti és divergens kategóriákat is kialakítottunk, melyeket az alapján határoztunk le, hogy az adott országban melyik régiótípus van többségben. A konvergencia által jellemzett országokat a konvergens, a kiegyenlített helyzetűeket az átmeneti és a divergencia által meghatározott területeket a divergencia kategóriába soroltuk.

Eredmények

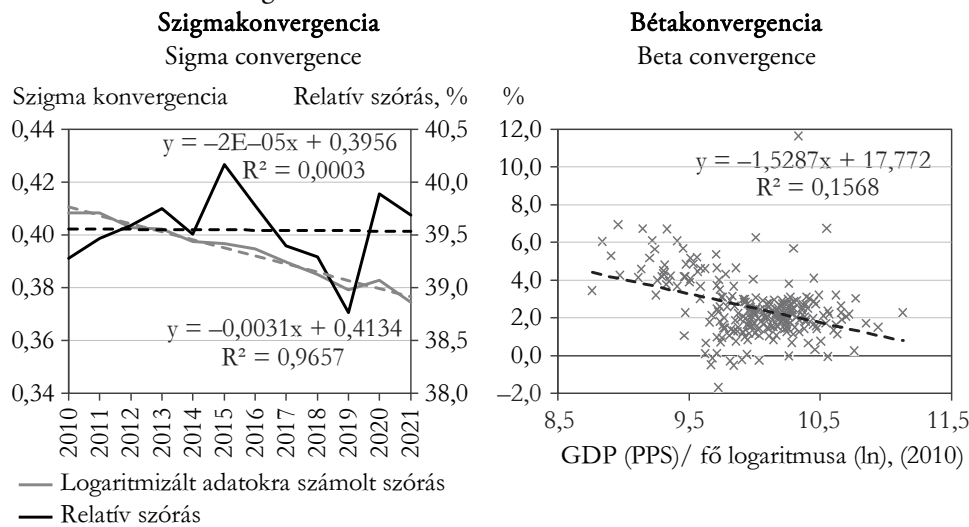
Konvergencia az Európai Unióban

A jelen vizsgálat eredményei rámutattak, hogy mind a szigma-, mind a bétakonvergencia tekintetében a legtöbb dimenzióban az EU-t a vizsgált időszakban a regionális konvergencia jellemezte. A regionális GDP szerint a szigma- és a bétakonvergencia is határozottan megmutatkozik, előbbi azonban többségben csak akkor, ha a vizsgált

indikátor – amelyre az egyenest illesztjük – a logaritmizált adatok szórása. A relatív szórásokra számolt szigmakonvergencia esetében kevésbé határozottan jelenik meg a konvergencia, bár jelen van. Ezen indikátornál az egyes évek relációjában csak kisebb mértékűek az elmozdulások, a mutató jellemzően 38,9 és 40,3% közötti szűk tartományban ingadozik (1. ábra).

1. ábra

**A szigma- és a bétakonvergencia az Európai Unióban
a regionális GDP viszonylatában, NUTS 2-es szinten, 2010–2021**
Sigma and beta convergence in the European Union in terms of
regional GDP at NUTS 2 level, 2010–2021

Az értékek alakulása mind a szórások, mind a relatív szórások esetében azt mutatja, hogy a konvergenciafolyamatot a Covid19-világjárvány lassította, sőt a területi különbségek a 2020-as évre az egész EU-ban nőttek, utóbbi változó ekkor érte el a vizsgált időszakban a második legmagasabb értékét (2015 után).

A foglalkoztatási ráta esetében a szigmakonvergencia tekintetében a logaritmizált adatok szórására számos változatban határozott konvergenciát mértünk, a területi különbségek tendenciaszerű csökkenését indexáltuk. Ezzel szemben a relatív szórás esetében divergenciát mértünk, amelyben jelentős szerepet játszott a 2022-es, a korábbi éveknél magasabb relatív szórás. A bétakonvergencia ezt megerősítette, az alacsonyabb foglalkoztatási rátával jellemezhető régiók bővülése ezen indikátor tekintetében intenzívebb volt (2. ábra).

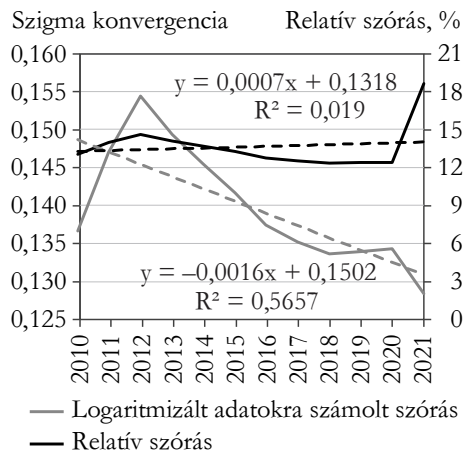
2. ábra

**A szigma- és a bétakonvergencia az Európai Unióban
a foglalkoztatási ráta viszonylatában, NUTS 2-es szinten, 2010–2021**

Sigma and beta convergence in the European Union
in terms of the employment rate at NUTS 2 level, 2010–2021

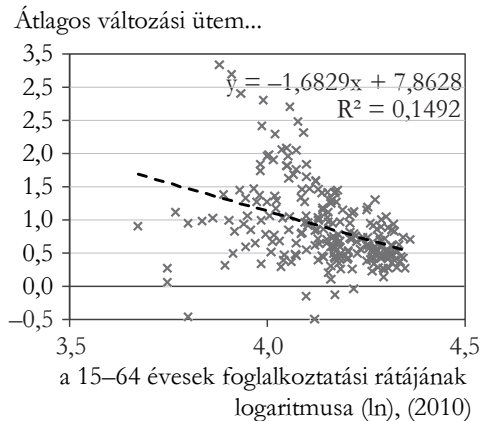
Szigmakonvergencia

Sigma convergence

Bétakonvergencia

Beta convergence

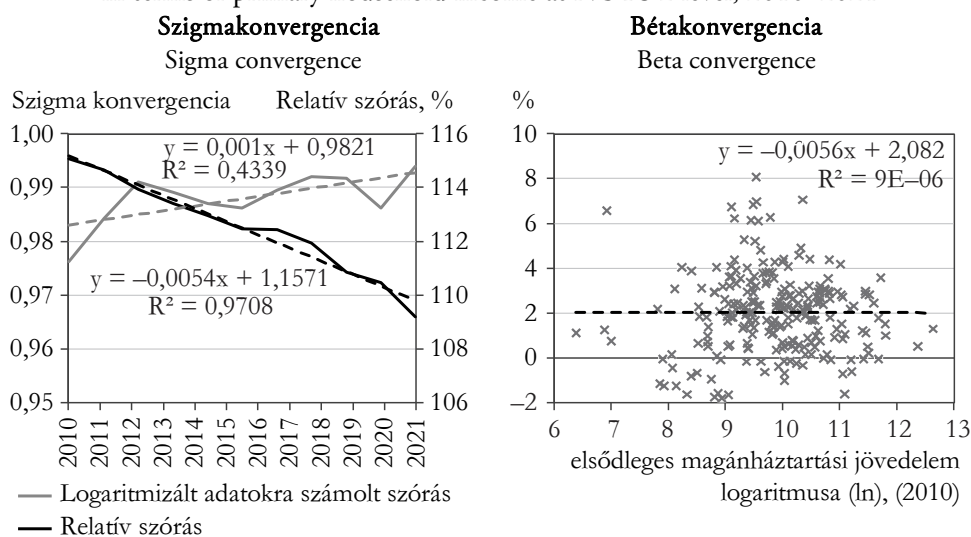
A foglalkoztatási ráta tekintetében vett konvergencia a vizsgált időszakban a logaritmizált adatokra számolt szórásra épülő változatban a legnagyobb mértékben 2013-ban tört meg, illetve az azt megelőző években is nőttek a szórásértékek, ugyanakkor a Covid19-világjárvány hatása ebben a relációban csak mérsékelten érzékelhető, elsősorban stagnálást hozott. A 2013 és azt közvetlenül megelőző időszak esetében különösen a 2008-as pénzügyi, gazdasági világválság hosszú távú hatásai érintették rosszul az európai integráció foglalkoztatási helyzetét, elsősorban a déli országok esetében. Azon túl, hogy a munkanélküliségi ráta a vizsgált időszakon belül ebben az évben tetőzött az EU egészében (megközelítette, az eurózónában meg is haladta a 12%-ot), a mutató különösen magasnak bizonyult Spanyolországban és Görögországban (26 és 28% körül mozgott, 2013-ban némiképp stagnált, illetve emelkedett) [1].

Kevésbé karakteres a konvergencia a háztartások elsődleges jövedelme esetében, ahol a szigmakonvergencia mutató divergenciát ad a logaritmizált adatokból számolt szórásra, de épp ellentétes trendekkel akkor, ha a folyamatokat a relatív szórások értékén keresztül indexáljuk. A bétakonvergencia köztes helyet foglal el, az együtttható értéke nulla közeli és előjele bár negatív, az alacsony meredekség okán nem szolgáltat egyértelmű információkat (3. ábra).

3. ábra

A szigma- és a bétakonvergencia az Európai Unióban az elsődleges háztartási jövedelem viszonylatában, NUTS 2-es szinten, 2010–2021

Sigma and beta convergence in the European Union in terms of primary household income at NUTS 2 level, 2010–2021

Ezen mutató esetében is megfigyelhető a 2008-at követő hosszú távú folyamatok hatása, a 2013-as év különösen magas relatív szórás értéke, amit mérséklődés, majd 2015-től ismét növekedés követ. Ugyanakkor – egyebek mellett – a Covid19-világjárvány ennél a mutatószámnál a divergencia ellenében hatott, olyannyira, hogy a vizsgált időszakban az elsődleges magánháztartási jövedelem esetében 2020-ban volt legkisebb a relatív szórás értéke (109,4%).

A konvergencia és a divergencia kérdéskörének megközelítése szükségessé teszi az ismert mutatószámok elemzésén túl a fejlődési tendenciák vizsgálatát is, mivel a területi kiegyenlítődés nem feltétlenül a felzárkózás, hanem a visszaesés, egyes régiók válsága kapcsán is kialakulhat. Amennyiben egy válság az átlag feletti régiókat erősebben érinti, mint az átlag alattiakat, szintén konvergenciát mérhetünk, akárcsak akkor, ha mind a két régiótípus fejlődik, azonban a kevésbé fejlettek esetében a bővülés jelentősebb mértékű. A regionális GDP-t határozottan az utóbbi jellemzi. A vizsgált időszakban alapvetően (95%-ban) növekedtek a régiók, 2010 és 2021 relációjában a vizsgált 242 területi egység 5%-a mutatott GDP-csökkenést, 11 görög régió, egy spanyol és egy holland. A regionális GDP esetében így dominánsan egy tendenciaszerű növekedéssel jellemezhető időszakban valósult meg a konvergencia.

A foglalkoztatási ráta esetében is hasonló a helyzet, kevesebb visszaeső értékkel. A vizsgált időszakban az elemzett 229 régió 2,6%-ánál csökkent 2010 és 2021 reláció-

jában a mutató, míg 97,4%-ánál növekedett. Ez esetben a csökkenést mutató régiók országok szerinti megoszlása változatosabb. Egy-egy belga és görög, két-két francia (ezek közül az egyik Francia Guyana, Guyane) és román tartozott ebbe a körbe.

Végezetül, a magánháztartások elsődleges jövedelme esetében is a 2010–2020-as viszonylatban pozitív elmozdulások voltak többségben, azonban már megmutatkozott a régiók egy részének negatív irányú mozgása. A vizsgálatba volt 238 régióból 13,9% csökkent, 86,1% pedig növekedett a vizsgált időszakban. A csökkenő régiók köre azonban a mediterrán térségre koncentrált, amely arra enged következtetni, hogy a 2020-as Covid19-világjárványnak különösen a turizmusra gyakorolt negatív hatásai következtében mérhettünk ezen régiókban csökkenő jövedelemszinteket. A 33 érintett régió közül 13 görög, egy spanyol (Asztúriai hercegség, Principado de Asturias), egy francia (Loire-völgye, Centre-Val de Loire), 17 olasz és egy portugál.

A két végpont összehasonlításából fakadó esetleges torzítások elkerülése érdekében a vizsgált időszak folyamatainak régiókénti trendfüggvény együtthatóinak előjelét is megvizsgáltuk. Ennek megfelelően a 2010–2021 közötti időszakban a GDP esetében a régiók 3%-a jellemezhető csökkenő (öt görög, Groningen és Åland), 97%-a növekvő trenddel. A foglalkoztatási ráta esetében három régió (a régiók 1%-a) mutatott csökkenő trendet, a görög Nyugat-Makedónia (Dytiki Makedonia), Korzika (Corse), és a portugál Norte régió (Norte). Végezetül a magánháztartások elsődleges jövedelme szerint a régiók 6%-ának volt negatív (kilenc görög, és hat olasz) és 94%-ának pedig pozitív együtthatója.

Regionális konvergencia a GDP viszonylatában

A számított konvergenciaértékek alapján összeállított térszerkezeti ábra alapján három tértípust azonosítottunk: a konvergens, az átmeneti és a divergens kategóriákat. A legintenzívebben felzárkózó országok csoportját bővíti többek között Románia, Lengyelország, Észtország, Lettország, valamint Litvánia. A 2010 és 2021 közötti időszakban Románia felzárkózása jelentős mértékű volt, ugyanis egy kivétellel valamennyi régió a legmagasabb konvergenciát mutató kvartilisbe tartozott, az abszolút számok tekintetében három régióban 2011 és 2020 viszonylatában másfélszerestől 1,86-szoros volt a növekedés. A 2021-es a vizsgálat időpontjában rendelkezésre álló adatbázisban ideiglenesnek jelölt adatok esetében a vizsgált mutatók 1,72 és 2,05 között növekedtek. Ezt a tendenciát több tényező összetett kölcsönhatása magyarázza, amelyek között kulcsszerepet játszott a relatíve alacsony bázisérték, az EU-s csatlakozás, az átfogó gazdasági reformok, az infrastruktúrafejlesztések, a foglalkoztatáspolitikai intézkedések, a külföldi befektetések, valamint az export bővülése. Románia 2007-es gazdasági integrációja révén pénzügyi támogatásokhoz jutott, amelyek hozzájárultak a gazdaság növekedéséhez és modernizációjához. A fejlesztési politikájukban a régiók nem a hagyományos (a klasszikus ipari ágazatok hatékonyságát növelő, fizikai) infrastrukturális elemek fejlesztésére összpontosítottak, hanem erő-

feszítéseiket a modern területfejlesztési hajtóerőkre fordították, beleértve az innovációt, az üzleti szolgáltatásokat, a modern iparszervezési megoldásokat és a humán erőforrás-fejlesztést (Horváth 2001, Unguru–Voinescu 2014). Ezen gazdasági reformok, beleértve a privatizációt és az adórendszer módosítását, segítették a vállalkozói környezet javítását és a piaci hatékonyság növelését. Az infrastruktúrafejlesztések, ideértve az út- és vasúthálózatok bővítését, valamint az energiainfrastruktúra modernizációját, elengedhetetlenek voltak a gazdasági tevékenység fellendítéséhez és a régiók közötti egyenlőtlenségek csökkentéséhez. A foglalkoztatási és munkaerőpiaci reformok, különösen a képzési programok és munkaerőpiaci intézkedések elősegítették a foglalkoztatási ráták növekedését, hozzájárulva a gazdasági fejlődéshez. A külföldi befektetések növekedése és a nemzetközi kereskedelem bővülése, különösen az export szempontjából, további lendületet adott a gazdaságnak és erősítette a konvergenciát (KVB Consulting & Engineering Kft. 2019). A felsorolt tényezők együttes, pozitív hatása révén Románia továbbra is gazdasági felzárkózást mutat.

A lengyel gazdaság két, szorosan kapcsolódó jellemzője a viszonylagos gazdasági zártság és a relatíve magas belső fogyasztás. Az EU közép-kelet-európai tagországai közül, az export és a GDP arányát, valamint a külkereskedelmi forgalom és a GDP arányát vizsgáló mutatók alapján értékelve, Lengyelországban és Romániában a gazdasági nyitottság a legalacsonyabb a 1990-es évek eleje óta. Ennek következtében Lengyelország kevésbé volt kitéve a világgazdasági válság hatásainak, mint a többi uniós tagország (Faragó–Mező 2012). Kowalewski és Rybinski (2011) szerint az ország gazdasági felzárkózásának jelentős részét főként a fejlett pénzügyi rendszer tette lehetővé. Lengyelország valamennyi régiójának felzárkózásában az egyik legfontosabb tényező, hogy a gazdasági, pénzügyi világválságot követően az egyetlen olyan ország volt Európában, ahol nem volt recesszió. Ennek hátterében a szigorú költségvetési politika állt, amely megőrizte a befektetők piaci bizalmát. A másik jelentős tényező az ország földrajzi elhelyezkedése és szoros gazdasági kapcsolata Németországgal. A konvergenciát tovább segíti a térség fejlett infrastruktúrája, jelentős exportvolumene és tőkevonzó-képessége (Faragó–Mező 2012, Szabó 2013).

A balti államok az elmúlt évtizedben jelentős gazdasági fejlődést mutattak, amely többek között a sikeres gazdasági reformokkal, továbbá a Kohéziós Alapból történő részesedéssel magyarázható. A Kohéziós Alap által nyújtott infrastrukturális fejlesztési források általában közel azonos arányban oszlanak meg a környezetvédelmi és a közlekedési-szállítási fejlesztések között (Halmai 2020).¹

Litvánia és Lettország gazdasága az EU-s csatlakozást követően dinamikusan fejlődött. Az exportorientált kereskedelmi stratégia, a diverzifikált gazdasági struktúra és

¹ A 2014 és 2020 közötti időszakban a Kohéziós Alap kedvezményezettjei a következő tagországok voltak: Bulgária, Ciprus, a Csehország, Észtország, Görögország, Horvátország, Lengyelország, Lettország, Litvánia, Magyarország, Málta, Portugália, Románia, Szlovákia és Szlovénia. Az említett országok számára ez a támogatás fontos szerepet játszik a regionális egyenlőtlenségek csökkentésében és az infrastrukturális fejlesztések előmozdításában az EU keretein belül (Halmai 2020).

a beruházások növekedése elősegítették a GDP növekedését, illetve felzárkózását az EU-átlaghoz. Az infrastrukturális fejlesztések, valamint a vállalkozásbarát környezet szintén hozzájárultak a pozitív gazdasági kilátásokhoz. A zöld átmenettel kapcsolatban Litvánia elkötelezett intézkedéseket hajtott végre, ideértve az elektromos áram értékesítésére vonatkozó új keretek kialakítását, továbbá a járművek energiahatékonyságának és környezetvédelmi követelményeinek meghatározását (EC 2023).

Észtország, amely a szovjet múlttal való teljes szakítást a nemzeti identitásának egyik alappilléreivé tette, szembesült az oroszok által dominált ipari szektorok leépülésével. Ehelyett az ország ösztönözte a külföldi tőke, például a finn befektetések beáramlását (Bohle–Greskovits 2012). Észtország gazdaságpolitikáját az elmúlt évtizedben a szigorú neoliberális elvek vezérik, amelyek közé tartoznak az egykulcsos adórendszer, a devizaárfolyam rugalmassága, a kiegyensúlyozott költségvetés kialakítása és a gyors, külföldi nagyvállalatok által jellemezhető privatizáció. Az ország kiemelkedik a digitális gazdaság területén elért kiválóságával, mely a digitális infrastruktúra és az innovációs szektorban elért jelentős eredményeknek köszönhető (Győrffy 2021). Az Andreessen Horowitz (2011) által alkotott „Software is eating the world” („A szoftver eszi meg a világot”) jelszó mentén Észtország sikeresen integrálta az információs technológia előnyeit a gazdasági szerkezetébe. A digitális fejlesztések nemcsak hatékonyabbá tették az állami szolgáltatásokat, hanem jelentősen hozzájárultak az ország gazdasági növekedéséhez és versenyképességének fokozásához. Az északi ország példaértékűen szemlélteti azt, hogy a digitális átállás hogyan lehet alapja egy modern, versenyképes gazdaságnak (MNB 2021). A balti államok sikerei mögött többek között az áll, hogy ezek az országok átfogó és fenntartható gazdaságpolitikákat alkalmaztak. Az EU-tagság előnyei, mint az uniós forrásokhoz való hozzáférés, tovább erősítették ezt a pozitív folyamatot.

Az országok nagy méretéből is adódó, jelentős területi különbségekkel jellemezhető Spanyolország és Olaszország található az átmeneti tértípusban. A mediterrán térségnek az EU keleti határrégióhoz viszonyított alacsonyabb mértékű konvergenciájában többek között szerepet játszik a relatíve magasabb bázisérték, hiszen ezen országok és régiók egységes belső piaci integrációja, illetve a kohéziós és strukturális alapok felhasználása már korábban az 1980-as, 1990-es években megkezdődött. A spanyol gazdasági fejlődés dinamikájának elemzése során megfigyelhető, hogy a GDP növekedése jelentős mértékben kapcsolódik a mediterrán és az Ebro-völgy tengelyéhez. A konvergenciában kiemelkedő szerepet játszik a foglalkoztatási felzárkózás, különösen a távolabbi, délnyugati régiókban. Fontos megjegyezni, hogy ahol a GDP erőteljesen növekedett, ott az nem feltétlenül jár együtt hasonló mértékű foglalkoztatási bővüléssel. Az automatizáció, a robotika és a tudásalapú gazdaság térnyerése miatt előfordulhat, hogy a gazdaság növekedése nem hoz jelentős növekedést a foglalkoztatásban. Mindezek fényében a spanyol gazdaság területi és szektorális fejlődését értékelve szükséges figyelembe venni a gazdasági szerkezetben bekövetkező változásokat, valamint a munkaerőpiac átalakulását, mivel több spanyolországi régió gaz-

dasági divergenciájának hátterében többek között a tartósan fennálló magas szintű munkanélküliség áll (EC 2011). Hosszabb távon ugyan megfigyelhető egyfajta nivelálódás, de a mind ez ideig jelentősek a területi különbségek. Ezeknek a legfontosabb differenciáló tényezői a centrumtárségektől való távolság, a fontosabb ipari tengelyek földrajzi (a mediterrán, az atlanti és az Ebro-völgyi tengely területi) elhelyezkedése, valamint a nagyvárosok által fémjelzett, policentrikus gazdasági fejlődés. A felsorolt folyamatok részben tükröződnek a spanyolországi munkanélküliségi ráta területi alakulásában is [1].

Munkaerőpiaci szempontból Olaszország is hasonló kihívásokkal szembesült az utóbbi évtizedben. Ugyanakkor az említett mediterrán országok régiói eltérő mértékben képesek a gazdasági szerkezetüket diverzifikálni (kiemelkedik ebben a folyamatban az innováció, valamint a K+F ösztönzése), befolyásolva ezzel a felzárkózás lehetőségeit. A politikai és intézményi tényezők, mint például a politikai stabilitás és az üzleti környezet minősége szintén befolyásolhatják a gazdasági konvergenciát. Az intézményi hatékonyság, az államháztartás és a vállalászási környezet minősége mind kulcsfontosságú tényezők lehetnek. Olaszország északi területeire jellemző az európai erőközpontokhoz való közelség, a modern nagyipar és a szolgáltatások túlnyomó többsége. Ezzel szemben a déli területeket relatív fejletlenség jellemzi, ahol az ipari befektetések volumene relatíve nagyobb, erőteljesebb a mezőgazdaság súlya és alacsony a vállalászói aktivitás. A déli területek konvergenciájának hátterében alacsonyabb bázisértékek is húzódnak, ám az 1950-es évektől elindított állami felzárkóztató programok (magánszektor-fejlesztés, Vanoni-terv, déli iparfejlesztési törvény, növekedési pólus stratégia, Progetto 80 stb.) megkísérelték ezen területeket fokozottabban bekapcsolni a gazdasági vérkeringésbe (Martinelli 2009, Graziano–Ruggiero 2023). A jövedelemszint, valamint az ipari szerkezet modernizációja tekintetében megfigyelhető számottevő felzárkózás, ugyanakkor a mezőgazdasági tevékenység versenyképessége továbbra is alacsony, ráadásul új típusú egyenlőtlenségek is kialakultak.

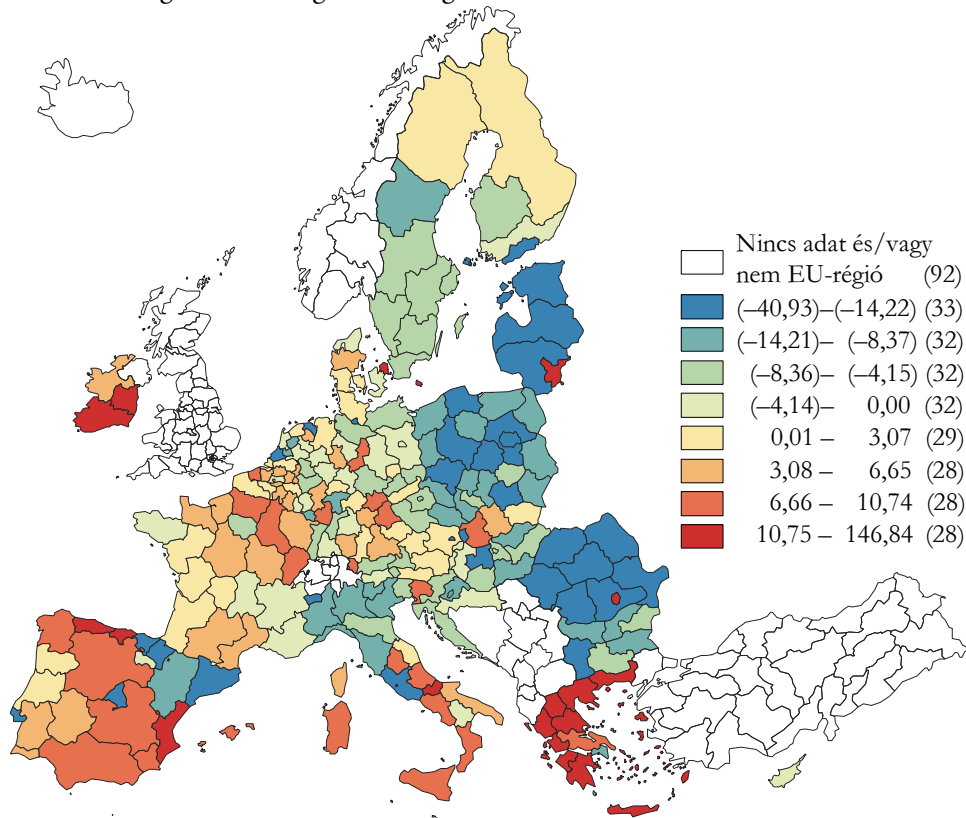
Az ír gazdaság egyik fontos ismérve az, hogy kettős jellegű: egy globális, exportorientált multinacionális szektor és egy inkább belföldi, munkaigényes szektor jellemzi, amelyben a kis- és középvállalászások (KKV-k) vannak többségben. A Covid19-világjárvány több tekintetben is erősítette a kettős jellegét, a KKV-szektor különösen a turizmus területén működő szolgáltatások esetében szenvedett el számottevő bevételkiesést a korlátozások miatt. Ez a szakadék akkorára nőtt, hogy a 2021-es ír nemzeti kockázatelemzés a vállalászások összetételét az ország egyik kulcsfontosságú sebezhetőségeként azonosította (PBO 2021). Írország gazdasági divergenciáját a 2010 és 2021 közötti időszakban számos tényező befolyásolta. Az 2008-as gazdasági, pénzügyi világválság következményei és a válságkezelési intézkedések eltérően hatottak az egyes szektorokra és régiókra. Az ír adópolitika vonzóvá tette az országot a külföldi befektetők számára, és ez befolyásolta egyes térségek gazdaságának felzárkóztási képességét. Mindent összevetve, az eredmények azt mutatják, hogy az adópolitika az ezredfordulót megelőzően nem járult hozzá a makrogazdaság stabilizálásához. Az adópoli-

tika inkább súlyosbította, mintsem csökkentette a gazdasági ingadozásokat (Duffy–McQuinn 2019). A külföldi befektetések, különösen a technológiai és pénzügyi szektorokban kiemelt szerepet játszottak a gazdasági tevékenységben, de eltéréseket is okoztak a régiók között. A munkaerőpiaci és demográfiai különbségek, valamint az ír gazdaság ágazati szerkezete további fontos tényezői a gazdasági relatív lemaradásának. Mindezek együttesen határozzák meg az ír gazdaság divergenciája mögött meghúzódó okokat (Sass 2003).

4. ábra

Regionális konvergencia/divergencia a GDP viszonylatában, 2010–2021

Regional convergence/divergence in terms of GDP, 2010–2021

Adatok forrása: az [1] adatbázis alapján saját számítás.

Franciaország északkeleti régióinak – Picardie, Champagne és Franche-Comté – 2010 és 2021 között bekövetkező gazdasági divergenciája háttérében több tényező húzódhat, melyek szorosan összefüggnek a turizmusnak a Covid-19-világjárvány miatt bekövetkezett visszaszorulásával. Az egyes régiók eltérő gazdasági jellemzői, ipari szerkezete és történelmi hagyományai egyaránt meghatározzák azt, hogyan alakul a gazdasági fejlődésük. Picardie hagyományosan mezőgazdasági központként funk-

cionál. A gazdasági divergencia itt részben a mezőgazdaság alacsonyabb versenyképességével és jövedelemtermelő képességével is összefügghet. Champagne és Franche-Comté régiók gazdasági divergenciájában a mezőgazdaság mellett a turizmus is meghatározó tényező lehet (4. ábra).

Görögország gazdasági divergenciáját 2010 és 2021 között különböző tényezők alakították. Az ország súlyos adósságválsággal küzdött (IMF-hitel), amely jelentős megszorító intézkedéseket és reformokat tett szükségessé. A mezőgazdaság és a turizmus visszaesése itt is hozzájárult a divergenciához. A magas munkanélküliség és a társadalmi feszültségek negatívan hatottak a fogyasztásra és az életminőségre. Ebben szerkezeti problémák, a hatékonyság hiánya, valamint az EU által előírt pénzügyi szabályozások is szerepet játszottak. Összességében, ezek a tényezők együttesen formálták Görögország gazdasági kilátásait, és hozzájárultak az egyes régiók fokozódó lemaradásához (European Court of Auditors 2017).

Regionális konvergencia a magánháztartások elsődleges jövedelme viszonylatában

A háztartások elsődleges jövedelmére vonatkozó konvergenciaértékek alapján készült térszerkezeti ábrán – a GDP-hez hasonlóan – három tértípus azonosítható: konvergens, átmeneti és divergens.

Az EU-átlaghoz viszonyítva felzárkózó térségek Romániában, a Balti-államokban, Lengyelország keleti felén, valamint Olaszországban találhatóak. A magánháztartások elsődleges jövedelmét a foglalkoztatási ráta mellett számos tényező alakíthatja. A képzettségi szint is jelentős hatást gyakorol a háztartások tagjainak munkaerőpiaci helyzetére. Az EU keleti régiói konvergenciájának hátterében az alacsonyabb bázisértékek mellett az is meghúzódhat, hogy a 2014–2020 közötti időszakban kiemelt szerepet kaptak a strukturális és a kohéziós alapokból finanszírozott foglalkoztatásbővítő projektek (Dabasi-Halász 2018). Tanulmányunk eltekint a részletes értékeléstől és az adott térségek konvergenciafolyamatainak magyarázatától, mivel azok hasonló okokra vezethetők vissza, mint a GDP esetében.

A felzárkózási képesség szempontjából az átmeneti területekhez soroltuk Spanyolországot és Franciaországot, amelyeknek mozaikos a térszerkezete. Spanyolországban a többi régióhoz képest Katalónia, Valencia, továbbá a főváros, Madrid és térsége gazdaságilag és iparilag is erősebbek, és magasabb életszínvonalat biztosítanak. Eközben más, főként az északi és a belső területek (Kasztília-La Mancha, Aragónia és Asztúria) alacsonyabb fejlődési potenciállal rendelkeznek. Az eltérő kulturális, történelmi és etnikai háttér is befolyásolja a folyamatot. A centrumtérségektől való távolság és az ipari tengelyek (mediterrán, atlanti és Ebro-völgyi tengely) földrajzi helyzete is fontos differenciáló tényező. Ugyanakkor a gazdasági fejlődés fő jellemzője a nagyvárosok által meghatározott, policentrikus térszerkezet.

Franciaországban az Île-de-France régió, amely Párizst és környékét foglalja magában, gazdasági és pénzügyi központként funkcionál, ahol legerősebb a vállalati, a kereskedelmi és a szolgáltatói koncentráció. Bretagne gazdasága hagyományosan a mezőgazdaságra és a halászatra épült, azonban az elmúlt évtizedekben különféle fejlesztési és modernizációs kezdeményezések keretében a rurális területek hatékony felzárkóztatásában kivételes példát mutatott. Ez gazdaságiszerkezet-váltást is hozott. A térség kiemelkedik a területfejlesztési modellekben, amelyek számos régióhoz képest komplexebb megközelítést alkalmaznak. A terület gazdasági erejét részben a kiváló minőségű munkaerő, a fejlett gazdasági infrastruktúra, a lakossági és üzleti szolgáltatások, a kedvező lakásfeltételek, a magas életminőség és a fejlett oktatási rendszerek kombinációja határozza meg (Horváth 1998). A 20. század harmadik harmadától Val de Loire, Nord pas de Calais és Lorraine régiókban is kiemelkedett az ipariszerkezet-váltás. A DATAR (1967-től) ún. ipariszerkezet-váltási irodákat hozott létre. Ennek háttérében az állt, hogy az 1960-as évek végétől hanyatlásnak indult az acélipari vertikum, amely az iparban foglalkoztatottak több mint felét érintette. Ezekben a területeken mind ez ideig működik ipar- és gazdaságfejlesztési bizottság, amelyek a területek gazdasági fellendülését hivatottak előlendíteni (Tókécs 2013). Az Azúr-part (Côte d'Azur) gazdasága a szolgáltatást nyújtó vállalkozásokon, valamint a kulturális eseményeken (Cannes) keresztül szorosan kapcsolódik a turizmushoz, mint legfontosabb ágazathoz. A felsoroltak együttesen magyarázzák a térség jelentős felzárkózási potenciálját. A turizmus szerepe a konvergencia és a divergencia tekintetében különösen összetett, hiszen a vizsgált időszakot érintő Covid19-világjárvány kapcsán, ugyanis ahol a foglalkoztatás meghatározó részét adta az említett szektor, ott a visszaesés különösen erőteljesen hathatott a divergencia irányába (Čelan 2021). Mindeközben munkaerőigénye és dinamizmusa okán a turizmus egyúttal fontos szerepet játszik/ játszhat a konvergencia megvalósulásában is. Mindent összevetve az, hogy a szektor milyen irányba mozdítja a regionális folyamatokat, az sokszor az adott régióra jellemző komplex tényezők, szerkezet és az egyes elemek kölcsönhatása alapján értékelhető.

A divergens régiók csoportját Németország egyes térségei (Baden-Württemberg és Bajorország [NUTS 1], Brandenburg, Schleswig-Holstein, Darmstadt, Weser-Ems, Düsseldorf, Köln [NUTS 2]), Lengyelország több vajdasága (Nagy-Lengyelország, Alsó-Szilézia, Szilézia, Kis-Lengyelország), Hollandia két tartománya (Észak-Holland és Észak-Barbant), továbbá Görögország egésze képezik.

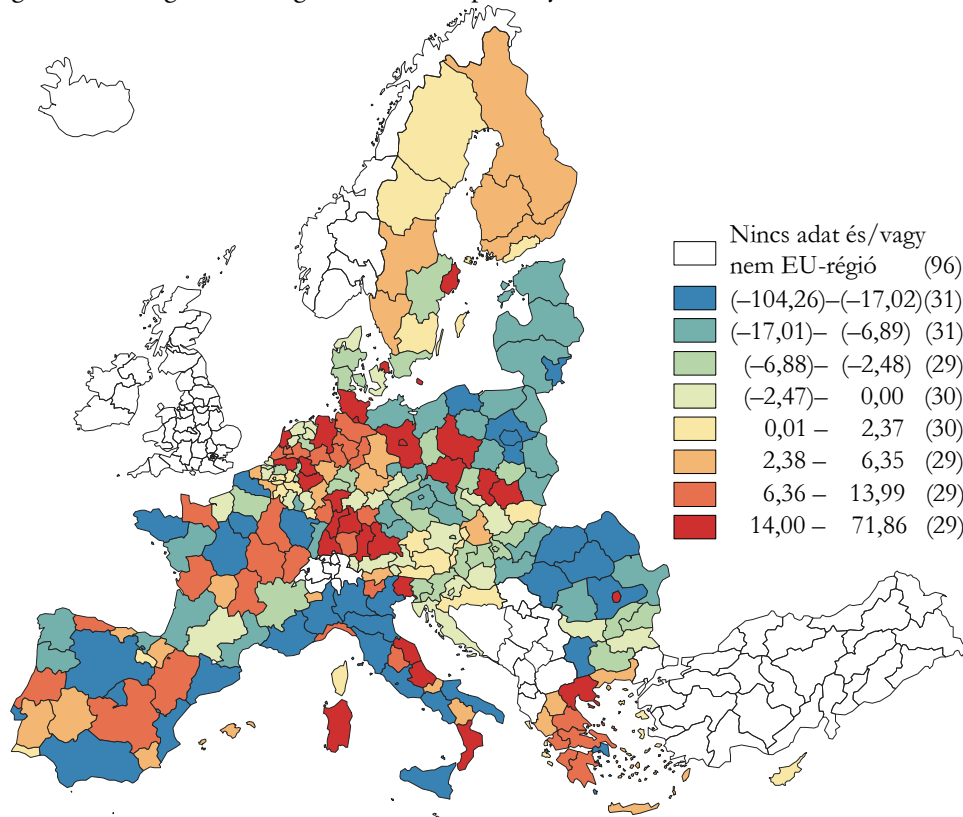
Németország többi tartományának a fejlődése a magas bázisértékre is visszavezethetően mérséklődött, amelyben a vizsgált időszakon túlmenően szerepet játszik többek között az energiaválság, illetve az ebből is következő ipari visszaesés is (Mészáros 2023). Németország keleti tartományait vizsgálva Mecklenburg, illetve Szászország térségeiben több lehetőség kínálkozik a negatív irányú folyamatok ellensúlyozására. Utóbbi, az egyik legjelentősebb ipari és vállalkozói múlttal rendelkező tartomány. A rendszerváltozást követően itt volt a legkisebb mértékű a visszaesés, és

a legintenzívebb a KKV-szektor újjászületése, amely esetében az innovációval magyarázható felzárkózás kiemelkedő jelentőségű. Ebben Lipcse, Chemnitz és Drezda szerepe kiemelkedő (Páger et al. 2019, Kiss 2014). Ezekben a régiókban az infrastrukturális és gazdasági beruházások, valamint az oktatás és a kutatás támogatása kulcsfontosságú a felzárkózási folyamat szempontjából.

5. ábra

**Regionális konvergencia/divergencia
a magánháztartások elsődleges jövedelme alapján, 2010–2021**

Regional convergence/divergence based on primary household income, 2010–2021

Adatok forrása: az [1] adatbázis alapján saját számítás.

Lengyelország több vajdasága is jelentős mértékű divergenciával jellemezhető (Nagy-Lengyelország, Alsó-Szilézia, Szilézia, valamint Kis-Lengyelország). Az ipar szerepe valamennyi régióban visszaszorul a terciér és kvaterner szektorokhoz képest. Az ipar aránya legjelentősebb mértékben Mazóviában, Kis-Lengyelországban és Sziléziában csökkent. Ennek fő okai között elsősorban a szolgáltató ágazatok részarányának kiemelkedő növekedése áll. Különösen igaz ez a jelenség a nagyvárosokra, például Varsóra, Krakkóra és Katowicére (Pusztai 2011). A döntően az 1990-es évek

második felétől jellemző jelentős gazdasági fellendülést követően az utóbbi évtizedben ezek a területek már nem voltak képesek hasonló mértékű fejlődési dinamikára, ezért a háztartások elsődleges jövedelme az átlagtól elmaradó mértékben tudott növekedni (5. ábra).

Regionális konvergencia a foglalkoztatási ráta viszonylatában

Az Európai Bizottság által végzett szimulációk szerint a foglalkoztatottak száma 2011 és 2020 között kismértékben növekedett, majd 2020 utáni évtizedre évi 0,3–0,4%-os csökkenést prognosztizálnak. A munkaerő- és szakemberhiány az EU-országokban meghaladta a Covid-19-világjárvány előtti szintet. Ez rámutat az aktív munkaerőpiaci szakpolitikák, különösen a továbbképzés és az átképzés fontosságára. A munkaerőhiány 2021-et követően továbbra is jellemző, különösen az iparban és a szolgáltatásokban, ezen belül kiemelten az építőiparban, az egészségügyben, az informatikai és mérnöki területeken. A zöld átálláshoz kapcsolódó ágazatokban is szakemberhiány mutatkozik, ami a felgyorsult energetikai átmenet hatására várhatóan tovább nő. A munkaerőhiány részben az oktatási és képzési rendszerek szerkezeti hiányosságából is ered. A demográfiai folyamatok, különösen az elöregedő korstruktúra, fontos szerepet játszik a kedvezőtlen tendencia alakulásában. Az országok és a régiók közötti különbségek jelentősek, az új tagországokban a betöltetlen álláshelyek számának növekedése 2030-tól az átlag kétszeresét is elérheti (Halmai 2020, EC 2022). Az ismertetett folyamatok vizsgálata azonban túlmutat a jelen kézirat időszáján, így egy későbbi kutatás tárgyát képezheti.

Az EU-tagországok, valamint NUTS 2-es szintű térségeinek többsége a foglalkoztatási ráta viszonylatában konvergenciát mutatott a vizsgált időszakban. Az EU és a régiók közötti foglalkoztatási egyenlőtlenségek csökkentek, ami hozzájárulhat az egységes belső piac adta lehetőségek fokozottabb kihasználásához.

A foglalkoztatási ráták elemzésénél is három kategóriát különítettünk el. Mindhárom tértípus esetében olyan mértékű mozaikosság figyelhető meg, amely következő részletes felsorolást teszi szükségessé. Az első csoportba a konvergens térségek tartoznak; ilyenek Magyarország dunántúli, északi és alföldi régiói, Bulgária keleti térségei, Horvátország turisztikai célállomásai, a Közép-romániai fejlesztési régió, Szlovákia középső és keleti területei, Lengyelország nyugati és déli perifériája, Bajorország és Ausztria egésze, továbbá Svédország déli része. Az átmeneti tértípusba Spanyolország, Franciaország, valamint Finnország sorolható. A divergens régiók csoportját Észtország, Hollandia északi térségei, Belgium északi és déli régiói, Olaszország középső és északi területei, Szicília és Szardínia, Portugália déli régiói, Csehország, és Románia nyugati és keleti térségei, továbbá Bulgária nyugati része képezik.

Magyarország foglalkoztatási felzárkózásában, különösen Észak-Magyarország, Dél-Alföld, Észak-Alföld és Dél-Dunántúl tekintetében szerepet játszik az, hogy a közfoglalkoztatásban kiemelkedő területek magasabb arányban voltak képesek ked-

vező munkaerőpiaci trendek által irányított pályát befutni. Ez részben azzal magyarázható, hogy a beruházások és dologi kiadások támogatása előnyt jelentett a leginkább hátrányos helyzetű térségekben. Ez valós foglalkoztatási előrelépést hozott. A mintaprogramok között kiemelt szerepet kapnak a hosszú távú munkalehetőségeket kínáló mezőgazdasági projektek, amelyekre elsősorban a leginkább hátrányos helyzetű, főleg agrárorientált területeken van a legnagyobb kereslet (Alpek–Tésits 2014).

Bulgáriában a foglalkoztatás kismértékben nőtt, ugyanakkor jelentős mértékben emelkedett a helyben élő lakosság foglalkoztatási rátája. Ez szoros kapcsolatban áll a tömeges kivándorlással és a külföldi munkavégzéssel. Bulgáriában, más országoktól eltérően, szignifikáns a növekedés az itt élő alap- és középfokú végzettségűek foglalkoztatási rátáiban, amely valószínűleg a kivándorlók által elhagyott munkahelyekkel, továbbá az építőipari fellendüléssel magyarázható (Köllő 2013).

Horvátországban a foglalkoztatási jogszabályok nem válaszoltak elég gyorsan a munkaerőpiaci helyzetre. A munkanélküliségi ráta 2009 óta folyamatosan emelkedett, és 2014-ben 17,3%-on érte el csúcspontját, azóta csökkenő tendenciát mutat. Annak ellenére, hogy 2014-ben elfogadták az új Munka Törvénykönyvét, téves következtetés lenne a munkanélküliek számának csökkenését kizárólag ennek a jogszabálynak tulajdonítani. Valószínűbb, hogy a munkanélküliségi ráta csökkenése inkább a gazdasági és ipari növekedéssel függhet össze, különösen a turizmusban megfigyelhető szezonális foglalkoztatással, valamint a kivándorlás miatti demográfiai folyamatokkal (Horváth et al. 2016).

A szlovák gazdaság és társadalom számos kihívással találta magát szemben a rendszerváltozást követően, és az egyik kiemelkedő probléma a magas munkanélküliség volt. Ez a demográfiai és etnikai csoportok körét érintette a legérzékenyebben, különös tekintettel Dél- és Kelet-Szlovákia néhány vidéki területére (Horbulák 2019). A jelenség hátterében számos ok húzódik. Egyik közülük a szlovák gazdaság jelentős mértékű hadiipari kitettsége a rendszerváltozás időszakában. A Csehszlovákia szétválásával járó geopolitikai változások (Fehér 2017), a Mečiar-korszak és a piacgazdaságra való áttérés mind hozzájárultak a munkanélküliség növekedéséhez. Nagy (2016) a munkanélküliség további befolyásoló tényezőit is azonosítja. A fiatalok és a tartósan munkanélküliség arányának emelkedése, az alacsony képzettségű munkaerő bősége és a szakképzett munkaerő hiánya bizonyos ágazatokban mind hozzájárultak a probléma elmélyüléséhez. Pongrácz (2018) külön kiemelte a roma kisebbség súlyos munkanélküliségét, mint a munkaerőpiacot alapvetően befolyásoló tényezőt. A munkanélküliségi ráta regionális különbségei további problémát vetnek fel. A Besztercebányai, a Kassai és az Eperjesi kerületek országos átlagot meghaladó értékei szemléltetik a kelet–nyugat kettősséget (Horbulák 2019). A 2010 és 2021 közötti időszakban az ország nyugati területeinek divergenciája mögött a lefelé nivellálódás jelensége áll. Ennek okai között szerepel a legfejlettebb térségek elektronikai és autóipari kapacitásának leépülése. Ez a gazdaságiszerkezet-váltás negatív hatást gyakorol a korábban

vezető szerepet betöltő régiókra, ami lefelé húzza azok gazdasági teljesítményét és versenyképességét. A keleti országrészben a válság által kiváltott negatív hatások mellett a konvergencia magyarázatát az alacsonyabb bázisértékről való elmozdulás lehetősége is meghatározhatja, esélyt teremtve a jelentős mértékű gazdasági növekedésre és fejlődésre.

Egyes lengyel (különösen a déli és nyugati) régiók foglalkoztatási felzárkózása az elmúlt évtized adatai alapján sikeresnek értékelhető. Ennek háttérében többnyire a rugalmasabb képzési struktúra, a térségben kimagaslóan gyors gazdasági növekedés, a mobilis munkaerő, az agrárszektor versenyképességének a javulása, jelentősebb EU-s pénzalapok megnyílása, valamint az infrastruktúra gyors ütemű fejlesztése állt. Mindazonáltal ezen a területen továbbra is jelentősek a regionális különbségek, különösen, ha az elérhető jövedelmek szintjét is figyelembe vesszük. A régiók versenyképességét befolyásoló tényezők közé tartozik a régió innovációs képessége, a KKV-szektor fejlettsége, a közvetlen külföldi tőke jelenléte, az infrastruktúra hozzáférhetősége, a munkaerő képzettsége, valamint a termelékenység növekedése (Pusztai 2011).

Az európai országok többségében a német Kurzarbeit (rövid idejű munkavégzés) rendszerét támogató programok terjednek el, ami magában foglal egyéb atipikus foglalkoztatási formákat is: részmunkaidős, egyszerűsített, határozott idejű szerződéssel történő foglalkoztatás. A rendszer már korábban bizonyított Németországban, hatékony védelmet nyújtva a 2008-ban kezdődő gazdasági, pénzügyi világválság során kialakult magas munkanélküliséggel szemben (Varga 2021). Ezek a változások is nagy szerepet játszanak a 2010 és 2021 közötti időszak foglalkoztatási konvergenciájában. A rugalmasabb munkaerőpiaci szabályozások, amelyek mögött megjelenik a munkavállalók nagyobb mértékű kiszolgáltatottsága is, elterjedésének és a munkaerőpiacon hátrányos helyzetű csoportokat (nők, kisgyermekes, anyák, megváltozott munkaképességűek, pályakezdők, idősek, hátrányos helyzetű térségbe élő, alacsony iskolai végzettségűek, munkaerőpiacról tartósan kiszoruló) támogató, elsősorban adókedvezményekre épülő programoknak is kiemelt szerepe van a felzárkózásban.

A délkeleti országok (Románia és Bulgária) intenzívebb felzárkózásában a gazdasági fejlettség alacsonyabb kiinduló szintje is szerepet játszik. A konvergencia sikeréhez azonban szükség van megfelelő gazdaságpolitikai intézkedésekre a modernizáció és innováció területén.

Európa fejlettebb régióiban (Észtországban, Hollandia északi, Belgium északi és déli, Olaszország középső és északi térségeiben, valamint Csehországban) a regionális egyenlőtlenségek növekedése figyelhető meg. Ennek háttérében többek között az áll, hogy a legfejlettebb területeken egyes gazdasági szektorok, különösen az elektronikai és autóiipari kapacitások, a vizsgált időszakban fokozatosan veszítettek piaci lehetőségeikből.

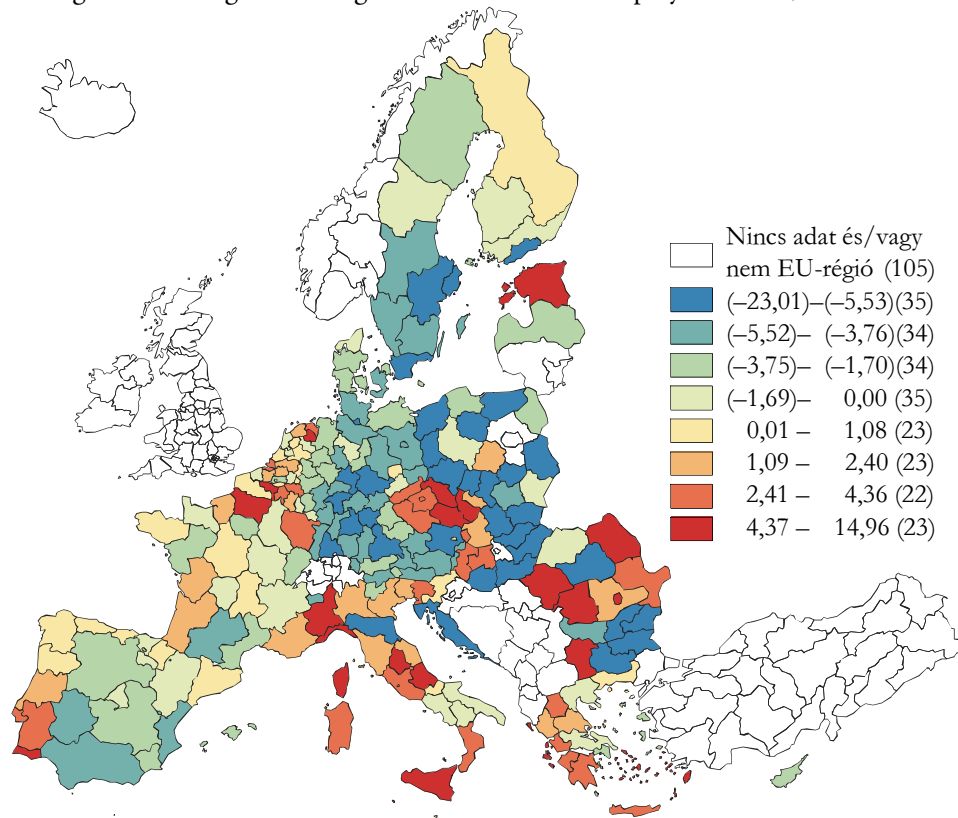
A Covid19-világjárvány kirobbanása után a foglalkoztatási ráta csökkenése Észtországban, Spanyolországban, Bulgáriában, Portugáliában, Írországban és Ausztriá-

ban kiemelkedő volt. A munkanélküliség növekedése főként a határozott idejű munkaszerződéssel foglalkoztatottakat jellemezte. A fiatalok nagyobb fokú érintettségének háttérében a tapasztalathiány mellett a szegmentált munkaerőpiaci jellegzetességek állnak, velük gyakrabban kötnek határozott idejű szerződést (Ignits 2021). Bulgária és Portugália foglalkoztatási rátájában bekövetkező divergenciát a felsoroltak mellett a turizmus visszaesése is magyarázhatja (6. ábra).

6. ábra

Regionális konvergencia/divergencia a foglalkoztatási ráta viszonylatában, 2010–2021

Regional convergence/divergence in terms of the employment rate, 2010–2021

Adatok forrása: az [1] adatbázis alapján saját számítás.

Következtetések

Az elmúlt évtizedekben a közép- és kelet-európai régiókban jelentős gazdasági átalakulások és fejlődési folyamatok zajlottak, melyek eltéréseit és fejlődési pályáit számos tényező befolyásolta, mint például az egyes országok gazdaságpolitikája, reformintézkedései és a külső tényezők hatása (például a Covid19-világjárvány a vizsgált idő-

szakban mérhető hatásai, vagy az azt követő energiapiaci változások). E régiók eltérő fejlődési pályája a gazdaságpolitika mellett a strukturális sajátosságok diverzitásából is adódik. Néhány új tagországot (például Románia és Lengyelország) kedvezőbb konvergenciamutatók jellemeztek az elmúlt évtizedekben. Ennek háttérében az egységes belső piac adta előnyök jobb kihasználása, többek között a gazdasági reformok következetes végrehajtása, az infrastrukturális fejlesztések volumene és a külföldi befektetők nagyobb bizalma áll. Ugyanakkor más országokat, például Görögországot súlyos kihívások elé állította a gazdasági, pénzügyi világválság és a szerkezeti problémák, amelyek fokozódó divergenciához és területi egyenlőtlenségekhez vezettek.

Az európai integráció egészét tekintve a mutatószámok többsége konvergenciára utal. Különböző volumenekkel, de a regionális GDP esetében a szigma- és a bétakonvergencia is megjelenik, a foglalkoztatási ráta esetében kicsit összetettebben. A logaritmizált adatok szórására számított szigmakonvergencia alapján konvergenciát, a relatív szórás szerinti változatban divergenciát mértünk. A bétakonvergencia értéke ez esetben is konvergenciát mutatott. A magánháztartások elsődleges jövedelme kapcsán a szigmakonvergencia az értékek logaritmusának szórására számolva a területi egyenlőtlenségek növekedésére, a relatív szórások esetében a csökkenésére mutatott rá. A bétakonvergencia esetében a bétaegyüttható értéke nullához közeli (előjele negatív, amely inkább konvergenciát feltételez). E folyamatok a legtöbb régió esetében tendenciaszerűen növekvő indikátorértékek mellett mentek végbe.

A háztartások elsődleges jövedelme alapján három fő térkategóriát azonosítottunk, sorrendben konvergens, átmeneti és divergens típust. A konvergens térségek közé soroltuk a keleti bővítés egyes régióit (Románia, Balti-államok, Lengyelország keleti területei), amelyek volumenindex-növekedésében természetesen az alacsonyabb bázisértékről történő elmozdulás is szerepet játszik. Mozaikos térszerkezetük miatt ugyanakkor az átmeneti területekhez soroltunk számos spanyolországi és franciaországi régiót. A divergens régiókat olyan területek alkotják, mint Németország egyes tartományai, Lengyelország vajdaságai, Hollandia tartományai, illetve Görögország régiói. A tendenciák kedvezőtlen alakulásában az öröklött szerkezeti problémák mellett a gazdasági válsággal járó ipari visszaesés is szerepet játszik.

A NUTS 2-es szintű térségek többsége a foglalkoztatási ráta viszonylatában konvergenciát mutat. Az EU átlaga és az egyes régiók közötti foglalkoztatási egyenlőtlenségek csökkenése hozzájárulhat az egységes belső piac adta lehetőségek fokozottabb kihasználásához. Ugyanakkor mindhárom vizsgált és elemzett tértípus esetében erőteljes a mozaikosság. Az európai országok többségében a munkaerőpiaci szabályozások rugalmasabbá válása és az adókedvezményeken alapuló programok terjedése segítette a foglalkoztatási konvergencia előmozdításában. A délkeleti országokban a gazdasági fejlettség alacsonyabb kiinduló szintje is szerepet játszott a dinamikusabb felzárkózásban, ugyanakkor a fejlettebb térségekben nőttek a regionális egyenlőtlenségek. A Covid19-világjárvány kirobbanása a vizsgált években jelentős hatással volt a foglalkoztatási ráta alakulására, amely főként a határozott idejű munkaszerződéssel

foglalkoztatott munkavállalókat érintette. A vizsgálat elemzési fókuszja nem terjedt ki a zöld és digitális átalakulás egyes régiókra gyakorolt hatásainak kérdéskörére, mivel az szerintünk súlya és terjedelme, illetve sok szempontból specifikus jellege okán egy külön elemzés keretében végezhető el kellő mélységben. Jelen vizsgálat segítséget nyújthat az érintett szakpolitikák hatékonyságának növeléséhez és ezáltal a gazdasági felzárkózás esélyeinek megteremtéséhez.

IRODALOM

- ALEXOPOULOS, A.–KOSTARAKOS, I.–MYLONAKIS, C.–VARTHALITIS, P. (2025): The heterogeneous causal effects of the EU's Cohesion Fund *arXiv*.
<https://doi.org/10.48550/arXiv.2504.13223>
- ALPEK, B. L.–TÉSITS, R. (2014): A munkaerő-piaci szenzitivitás: Új módszer a magyarországi munkaerőpiac területi, térszerkezeti kérdéseinek feltárásában *Területi Statisztika* 54 (4): 333–359.
- BARBERO, J.–RODRÍGUEZ-CRESPO, E. (2022): Technological, institutional, and geographical peripheries: regional development and risk of poverty in the European regions *The Annals of Regional Science* 69 (2): 311–332.
<https://doi.org/10.1007/s00168-022-01127-9>
- BARNES, I.–BARNES, P. M. (1995): *Enlarged European Union* Longman Publishing Group.
- BARRO, R.–SALA-I-MARTIN, X. (1991): *Convergence across states and regions* Brookings.
- BECKER, S. O.–EGGER, B. H.–EHRlich, M. (2018): Effects of EU regional policy: 1989–2013 *Regional Science and Urban Economics* 48 (2): 143–152.
<https://doi.org/10.1016/j.regsciurbeco.2017.12.001>
- BOHLE, D.–GRESKOVITS, B. (2012): *Capitalist diversity on Europe's periphery* Cornell University Press.
- BRUCKER, B.–FINTA, I. (2023): Perifériák az Európai Unió perifériáján? A szubnacionális érdekvérvényesítés keretei és korlátai EU-szinten *Tér és Társadalom* 37 (3): 32–52.
<https://doi.org/10.17649/TET.37.3.3505>
- ČELAN, T. J. (2021): Tourism as a disconnecting element of the EU funded Hungary–Croatia cross-border co-operation *Modern Geográfia* 16 (1): 23–35.
<https://doi.org/10.15170/MG.2021.16.01.02>
- DABASI-HALÁSZ, ZS. (2018): *Munkaerőpiac: Tréning tananyag* Miskolci Egyetem, Miskolc.
- DILLING-HANSEN, M.–PETERSEN, K. P.–SMITH, V. (1994): Growth and convergence in Danish regional incomes *Scandinavian Economic History Review* 42 (1): 54–76.
<https://doi.org/10.1080/03585522.1994.10415877>
- DUFFY, D.–MCQUINN, K. (2019): The structural balance and fiscal policy in Ireland *The Economic and Social Review* 50 (1): 1–22.
- EUROPEAN COURT OF AUDITORS (2017): *Special report No 17/2017: EU support for structural reforms in Greece: a complex and ambitious effort with mixed results*.
- EUROPEAN COMMISSION [EC] (2022): *COM(2022) 783 final. Proposal for a joint employment report from the commission and the council* Strasbourg.
- EUROPEAN COMMISSION [EC] (2023): *Lithuania – 2023 European semester: country report*.

- FARAGÓ, E.–MEZŐ, J. (2012): A válság meglepetése – Lengyelország. In: FARKAS, B.–VOSZKA, É.–MEZŐ, J. (szerk.): *Válság és válságkezelés az Európai Unió kohéziós országában* pp. 106–120., Szegedi Tudományegyetem, Gazdaságtudományi Kar.
- FEHÉR, T. (2017): Geo-economics and geopolitics in Europe from the aspect of a centre-periphery divide *Modern Geográfia* 12 (4): 15–28.
- FRATESI, U. (2024): *Regionális politikaelmélet és gyakorlat* Routledge.
- FRATESI, U. (2025): A regionális politika négy hulláma: a kompromisszumok korszaka felé? *Regionális Tanulmányok* 59 (1): 1–17.
<https://doi.org/10.1080/00343404.2024.2436538>
- GERALD, J. F.–KEARNEY, I. (2000): Convergence in living standards in Ireland: the role of the new economy? *ESRI Working Paper* 134. ESRI, Dublin.
- GOECKE, H.–HÜTHER, M. (2016): Regional convergence in Europe *Intereconomics* 51 (3): 165–171.
<https://doi.org/10.1007/s10272-016-0595-x>
- GRAZIANO, T.–RUGGIERO, L. (2023): From periphery to growth pole (and back again?): late industrialism, smart strategies and tourism in south-eastern Sicily *Regional Studies, Regional Science* 10 (1): 89–105. <https://doi.org/10.1080/21681376.2023.2168211>
- GYÓRFFY, D. (2021): Felzárkózási pályák Kelet-Közép-Európában két válság között *Közgazdasági Szemle* 68 (1): 47–75. <http://doi.org/10.18414/KSZ.2021.1.47>
- HALMAI, P. (2014): *Krízis és növekedés az Európai Unióban. Európai modell, strukturális reformok* Akadémiai Kiadó.
- HALMAI, P. (2020): *Európai gazdasági integráció* Dialóg Campus.
- HOLOBIUC, A.-M. (2021): Determinants of economic growth in the European Union. An empirical analysis of conditional convergence *SocioEconomic Challenges* 5: 26–34.
[https://doi.org/10.21272/sec.5\(2\).26-34.2021](https://doi.org/10.21272/sec.5(2).26-34.2021)
- HORBULÁK, Zs. (2019): Munkanélküliség Szlovákia déli régióiban *Polgári Szemle* 15 (4–6): 296–310.
<https://doi.org/10.24307/psz.2019.1219>
- HORVÁTH, GY. (1998): Az európai regionális fejlődés és politika távlatai *Tér és Társadalom* 12 (3): 1–26. <https://doi.org/10.17649/TET.12.3.471>
- HORVÁTH, GY. (2001): *Regionális támogatások az Európai Unióban* Osiris, Budapest.
- HORVÁTH, I.–HUNGLER, S.–PETROVIC, Z.–RÁCZ, R. (2016): *A szakértelem javítása a szociális partnerek válságkezelésben játszott szerepéről Közép-Kelet-Európában* CEELAB.
- HÜTNER, M. (2019): Wozu regionalpolitik? Wo liegt das problem? *Wirtschaftsdienst* 99 (13): 3–9.
- IAMMARINO, S.–RODRÍGUEZ-POSE, A.–STORPER, M. (2019): Regional inequality in Europe: evidence, theory and policy implications *Journal of Economic Geography* 19 (2): 273–298.
<https://doi.org/10.1093/jeg/lby021>
- IGNITS, GY. (2021): A pandémiás válság munkaerőpiaci hatásairól: Statisztikai lehetőségek, kihívások és fókuszok a folyamatok számbavételére *Új Munkaügyi Szemle* 2 (1): 31–45.
- KENGYEL, Á. (2012): Az Európai Unió kohéziós politikájának integrációs jelentősége és szabályozásának jövője *Közgazdasági Szemle* 59 (3): 311–332.
- KISS, K. (2014): A hazai kis- és középvállalkozások strukturális és területi jellemzői európai uniós összevetésben *Modern Geográfia* 9 (4): 1–24.
- KOCZISZKY, GY.–LIPTÁK, K.–SZENDI, D. (2023): Torzuló értékrend, felemás eredmények: reflexiók az EU területi politikájával kapcsolatban *Comitatus* 33 (246): 129–138.
- KOLLÁRIK, F. (2020): Magyarország, Csehország és Szlovákia regionális és makrogazdasági konvergenciája az EU-csatlakozás előtt és után *Európai Tükör* 23 (2): 99–115.
<http://doi.org/10.32559/et.2020.2.5>

- KONDOR, Zs. (2020a): Európa 2020. In: NYIKOS, GY. (szerk.): *Kobéziós politika 2014–2020. Az EU belső fejlesztéspolitikája a jelen programozási időszakban* pp. 43–46., Nemzeti Közzolgálati Egyetem, Budapest.
- KONDOR, Zs. (2020b): A 2014–2020-as programozási időszak. In: NYIKOS, GY. (szerk.): *Kobéziós politika 2014–2020. Az EU belső fejlesztéspolitikája a jelen programozási időszakban* pp. 47–53., Nemzeti Közzolgálati Egyetem, Budapest.
- KOTOSZ, B.–LENGYEL I. (2018): Térségek konvergenciájának vizsgálata a V4-országokban *Statisztikai Szemle* 96 (11–12): 1069–1090.
<https://doi.org/10.20311/stat2018.11-12.hu106>
- KOWALEWSKI, O.–RYBINSKI, K. (2011): The hidden transformation: changing role of the state after the collapse of communism in Central and Eastern Europe *Oxford Review of Economic Policy* 27 (4): 634–657.
- KÖLLŐ, J. (2013): *Foglalkoztatási csodák Európában: tanulságok a munkaerőpiaci előrejelzés számára* MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, Budapest.
- KVB CONSULTING & ENGINEERING KFT. (2019): *Környezeti jelentés: Románia energiastratégiája 2019–2030, kitekintés 2050* Energiaügyi Minisztérium, Budapest.
- MARTINELLI, F. (2009): Public policy and industrial development in southern Italy: anatomy of a dependent industry *International Journal of Urban and Regional Research* 9: 47–81.
<https://doi.org/10.1111/j.1468-2427.1985.tb00420.x>
- MÉSZÁROS, A. (2023): A kontingenciaelmélet alkalmazása az innovatív kis- és középvállalkozások vizsgálata során az európai védelmi iparban *Hadmérnök* 18 (3): 103–119.
<https://doi.org/10.32567/hm.2023.3.8>
- MICHELIS, L.–PAPADOPOULOS, A. P.–PAPANIKOS, G. T. (2006): Regional convergence in Greece in the 1980s: an econometric investigation *Applied Economics* 36 (8): 881–888.
<https://doi.org/10.1080/0003684042000191093>
- NAGY, L. (2016): Munkanélküliség versus foglalkoztatottság *Polgári Szemle* 12 (4–6): 237–248.
- OTOIU, A.–TITAN, E. (2015): Socio-economic convergence in the EU at national and regional level *Procedia Economics and Finance* 23: 1090–1095.
[https://doi.org/10.1016/S2212-5671\(15\)00333-0](https://doi.org/10.1016/S2212-5671(15)00333-0)
- ÖNER, S. (2011): Regional policy of the European Union *Maliye Arařtırma Merkezi Konferansları* 45: 99–115.
- PÁGER, B.–KOVÁCS, SZ.–NICK, G. (2019): Két régió – két eltérő út: A német feldolgozóipari kis- és középvállalatok fejlődése *Területi Statisztika* 59 (2): 1–23.
<https://doi.org/10.15196/ts590201>
- PAPACONSTANTINOU, P.–TSAGKANOS, A. G.–SIRIOPOULOS, C. (2013): How bureaucracy and corruption affect economic growth and convergence in the European Union: the case of Greece *Managerial Finance* 39 (9): 837–847.
<https://doi.org/10.1108/MF-12-2009-0143>
- PONGRÁCZ, É. (2018): A szlovák munkaerőpiac aktuális helyzete és a szociális gazdaság *Munkaiügyi Szemle* 61 (2): 38–43.
- PUSZTAI, J. (2011): *Régiók fejlődése, divergenciája Lengyelországban* Doktori értekezés Pécsi Tudományegyetem, Közgazdaságtudományi Kar, Pécs.
- SALA-I-MARTIN, X. (1996): The classical approach to convergence analysis *The Economic Journal* 106 (437): 1019–1036. <https://doi.org/10.2307/2235375>

- SASS, M. (2003): Versenyképesség és a közvetlen külföldi működőtőke-befektetésekkel kapcsolatos gazdaságpolitikák. In: LELKES, O.–SCHARLE, Á. (szerk.): *Gazdasági versenyképesség-bélyegkép és az állami beavatkozás lebetőségei* PM Kutatási Füzetek 3., Pénzügyminisztérium, Stratégiai elemző önálló osztály. MTA Közgazdaságtudományi Kutatóközpont, Budapest.
- SIRIOPOULOS, C.–ASTERIOU, D. (1998): Testing for convergence across the Greek regions *Regional Studies* 32 (6): 537–546. <https://doi.org/10.1080/00343409850119102>
- SMITH, A.–TIMÁR, J. (2010): Uneven transformations: space, economy and society 20 years after the collapse of state socialism *European Urban and Regional Studies* 17 (2): 115–125. <https://doi.org/10.1177/0969776409358245>
- SZABÓ, L. (2013): Az uniós tagországok válságérintettségének néhány közös és egyedi vonása *Statisztikai Szemle* 91 (2): 132–154.
- TÓKÉS, T. (2013): *A francia és a magyar területfejlesztés összehasonlító vizsgálata* Disszertáció, Debreceni Egyetem, Debrecen.
- UNGURU, M.–VOINESCU, R. (2014): Drivers of long-term convergence. Focus on Romania *Global Economic Observer* 2 (2): 103–112.
- VARGA, J. (2021): Munkaerőpiaci intézkedések. In: FAZEKAS, K.–KÓNYA, I.–KREKÓ, J. (szerk.): *Munkaerőpiaci Tükör 2020* pp. 181–191., Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, Budapest.
- VILLAVERDE, J. (2016): A new look to convergence in Spain: a spatial econometric approach *European Urban and Regional Studies* 13 (2): 131–141. <https://doi.org/10.1177/096977640606255>
- VOJINOVIĆ, B.–PRÓCHNIAK, M. (2008): Divergence period in the European convergence process *Transition Studies Review* 15 (4): 685–700. <https://doi.org/10.1007/s11300-008-0037-y>
- WUNSCH, P. (2013): Is the European integration machine broken? *Intereconomics: Review of European Economic Policy* 48 (2): 78–83.

INTERNETES FORRÁSOK

- ALBU, L.-L. (2012): Structural convergence in European Union *Annals - Economy Series* 4 (II): 1–10. <http://ideas.repec.org/a/cbu/jrnlec/y2012v4iip1-10.html> (letöltve: 2025. március)
- ANDREESSEN, M. (2011): Why software is eating the world *The Wall Street Journal*. <https://www.wsj.com/articles/SB10001424053111903480904576512250915629460> (letöltve: 2025. március)
- EUROPEAN COMMISSION [EC] (2007): Directive 2007/60/EC of the European Parliament and of the Council of 23 October, 2007 on the assessment and management of flood risks *Official Journal of the European Union* L288: 27–34. <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2007:288:0027:0034:EN:PDF> (letöltve: 2025. március)
- EUROPEAN COMMISSION [EC] (2011): *A Bizottság hozzájárulásával Spanyolország átmenetileg korlátozhatja a román munkavállalók szabad mozgását. [sajtóközlemény] augusztus 11.* https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/document/print/hu/ip_11_960/IP_11_960_HU.pdf (letöltve: 2025. március)

- EUROPEAN COMMISSION [EC] (2025): *Priorities for 2021–2027*.
https://ec.europa.eu/regional_policy/policy/how/priorities_en
(letöltve: 2025. március)
- MAGYAR NEMZETI BANK [MNB] (2021): *Fintech és digitalizációs jelentés*.
<https://www.mnb.hu/letoltes/fintech-e-s-digitaliza-cio-s-jelente-s-2021.pdf>
(letöltve: 2025. március)
- PARLIAMENTARY BUDGET OFFICE [PBO] (2021): *Reference paper – Parliamentary budget offices in the European Union*.
https://www.inter-pares.eu/sites/default/files/2024-10/PBO_Overview_INTER%20PARES.pdf (letöltve: 2025. március)

ADATBÁZISOK

- [1] EUROSTAT: <https://ec.europa.eu/> (letöltve: 2025. március)
- [2] WORLD BANK (2025): *World development indicators*.
<https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>
(letöltve: 2025. március)